

FAKULTETA ZA VARSTVO OKOLJA

DIPLOMSKO DELO

**PREBIVALSTVENE ZNAČILNOSTI MEŽIŠKE DOLINE V LUČI
PRIHODNJIH RAZVOJNIH IZZIVOV**

MONIKA PLANKL

Velenje, 2025

FAKULTETA ZA VARSTVO OKOLJA

DIPLOMSKO DELO

**PREBIVALSTVENE ZNAČILNOSTI MEŽIŠKE DOLINE V LUČI
PRIHODNIH RAZVOJNIH IZZIVOV**

MONIKA PLANKL

Varstvo okolja in ekotehnologije

Mentor: viš. pred. Klemen Kotnik

Velenje, 2025

Na podlagi Diplomskega reda izdajam naslednji

SKLEP O DIPLOMSKEM DELU

Študentka Fakultete za varstvo okolja **Monika Plankl** lahko izdela diplomsko delo z naslovom v slovenskem jeziku:

Prebivalstvene značilnosti Mežiške doline v luči prihodnjih razvojnih izzivov

Naslov diplomskega dela v angleškem jeziku:

Population characteristics of the Mežica Valley in relation to future development challenges

Mentor: **viš. pred. Klemen Kotnik**

Diplomsko delo mora biti izdelano v skladu z Diplomskim redom FVO.

Pouk o pravnem sredstvu: zoper ta sklep je dovoljena pritožba na Senat FVO v roku 8 delovnih dni od prejema sklepa.

Prof. dr. Boštjan Pokorný
dekan

Fakulteta za varstvo okolja
Trg mladosti 7 | 3320 Velenje
t: 03 898 64 10 | e: info@fvo.si
www.fvo.si

MENTORSTVO IN IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisana Monika Plankl, vpisna številka 34200035, študentka dodiplomskega študijskega programa Varstvo okolja in ekotehnologije, sem avtorica diplomskega dela z naslovom:

Prebivalstvene značilnosti Mežiške doline v luči prihodnjih razvojnih izzivov

ki sem ga izdelala pod mentorstvom viš. pred. Klemna Kotnika.

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- je priloženo delo moje avtorsko delo, torej rezultat mojega lastnega raziskovalnega dela;
- oddano delo ni bilo predloženo za pridobitev drugih strokovnih nazivov v Sloveniji ali tujini;
- so dela in mnenja drugih avtorjev, ki jih uporabljam v predloženem delu, navedena oz. citirana v skladu z navodili FVO;
- se zavedam, da so plagiatorstva kaznivo dejanje;
- se zavedam posledic, ki jih dokazano plagiatorstvo lahko predstavlja za predloženo delo in moj status na FVO;
- je diplomsko delo jezikovno korektno in da je delo lektorirala Maja Horvat, univ. dipl. slov.
- dovoljujem objavo diplomskega dela v elektronski obliki na spletni strani FVO;
- sta tiskana in elektronska verzija oddanega dela identični.

V Velenju, dne _____

Podpis avtorice

ZAHVALA

Zahvaljujem se viš. pred. Klemenu Kotniku, ki mi je s svojo potrpežljivostjo in časom pomagal, da sem uspešno izpeljala zaključek tega diplomskega dela.

Poleg mentorja bi se zahvalila tudi družini, prijateljem in fantu, ki so me bodrili do zadnjega in mi stali ob strani skozi ves študij.

Monika Plankl

IZVLEČEK

Diplomsko delo analizira podatke o prebivalstvu in poselitvi Mežiške doline. Glavna vira podatkov sta bila Statistični urad Slovenije in Krajevni leksikon Slovenije. Obravnavali smo prebivalstvo Mežiške doline od leta 1961, ko je bila tudi največja problematika s svincem.

Mežiško dolino sestavljajo štiri občine: Črna na Koroškem, Prevalje, Mežica in Ravne na Koroškem, ki skupaj zavzemajo 303,9 km² in imajo nekaj več kot 24.500 prebivalcev. Površinsko največja je občina Črna na Koroškem, ki obsega 155,8 km², največ prebivalcev pa ima občina Ravne na Koroškem. Med letoma 1961 in 1991 se je število prebivalcev na obravnavanem območju povečalo za ok. 25 % (21.904 → 27.313). Rast, ki je bila večja v občinskih središčih (urbanizacija) je bila v dobršni meri posledica priseljevanja zaradi ekonomsko socialnih razlogov – delovna mesta neposredno in posredno povezana z rudnikom v Mežici in Železarno v Ravnah na Koroškem, medtem ko se je v večini ostalih naselij (predvsem hribovskih) število prebivalcev zmanjšalo. V začetku 90-ih let prejšnjega stoletja sta »tradicionalni dejavnosti« (rudarstvo in železarstvo) hitro izgubljali svoj vpliv, kar se je tako neposredno kot posredno odrazilo na različnih ravneh delovanja lokalne oz. regionalne družbe. Spremenjene ekonomsko socialne razmere so pospešile trend izseljevanja (predvsem) mladega prebivalstva, kar se je posledično odrazilo v slabšanju demografske podobe območja; med letoma 1991 in 2025 se je število prebivalcev zmanjšalo za dobrih 10 %.

V diplomskem delu obravnavamo demografsko podobo ter iz nje izhajajoče razvojne izzive obravnavanega območja. Izpostavljamo potrebo po trajnostnih in lokalno prilagojenih ukrepih, ki bi pozitivno naslavljali širše družbene izzive obravnavanega območja.

KLJUČNE BESEDE: Mežiška dolina, prebivalstvo, demografija, migracije, razvojni izzivi, rudnik Mežica, železarna Ravne, urbanizacija

ABSTRACT

This paper analyses population and settlement data of Mežica valley. The Statistical Office of Slovenia and Topographical Lexicon of Slovenia represent the main sources of information regarding the paper. We studied the population of Mežica valley since 1961 - the time which coincides with the greatest lead pollution of the area.

The Mežica Valley encompasses four municipalities: Črna na Koroškem, Prevalje, Mežica, and Ravne na Koroškem, with a combined area of 303.9 km². The largest in terms of surface area is the Municipality of Črna na Koroškem, extending over 155.8 km², whereas the most densely populated is the Municipality of Ravne na Koroškem. At present, the Mežica Valley is home to 24,522 inhabitants, compared to 21,904 in 1961, reflecting an overall increase of 11.96%. Population growth was particularly notable up until 1991, when it reached nearly 25%; however, from 1991 onwards, a significant decline of 10.43% has been recorded. The increase was concentrated mainly in the municipal centers, while peripheral settlements experienced depopulation. Substantial in-migration occurred until 1991, primarily due to the Mežica lead mine and the steel plant located in the Municipality of Ravne na Koroškem. Following the official closure of the mine in 1994 and the subsequent fragmentation of the steel plant into several smaller enterprises, large-scale out-migration ensued. Although the demographic trajectory has deteriorated in recent decades, the cumulative migration balance since 1961 remains positive. Nevertheless, the industrial hubs have lost much of their influence, while an increasing number of residents have relocated to more peripheral and tranquil settlements. In recent years, the valley has witnessed significant out-migration of younger generations, predominantly driven by a lack of opportunities especially in the labor market which further accelerates population aging. This thesis focuses on demographic dynamics in the region, particularly migration flows, age structure, and the developmental challenges arising therefrom. It underscores the necessity of sustainable and locally tailored policy measures aimed at mitigating further demographic and economic decline in the area.

KEYWORDS: Mežica Valley, population, demography, migrations, development challenges, Mežica mine, Ravne steelworks, urbanization

KAZALO

1	UVOD	1
1.1	NAMEN IN CILJI.....	1
1.2	DELOVNI HIPOTEZI	2
1.3	METODA DELA.....	2
2	TEORETIČNA IZHODIŠČA	3
2.1	DEMOGRAFIJA.....	3
2.1.1	DEMOGRAFSKI PROCESI	3
2.1.2	VLOGE DEMOGRAFIJE V SLOVENIJI	3
2.1.3	TRAJNOSTI DEMOGRAFSKI RAZVOJ.....	3
2.2	MIGRACIJE.....	4
2.3	PROSTORSKI RAZVOJ IN POSELITEV	4
2.4	URBANIZACIJA.....	5
2.5	SUBURBANIZACIJA	5
3	PREDSTAVITEV OBRAVNAVANEGA OBMOČJA	6
3.1	NARAVNO GEOGRAFSKE ZNAČILNOSTI.....	6
3.2	DRUŽBENO GEOGRAFSKE ZNAČILNOSTI	7
3.3	DEMOGRAFSKI RAZVOJ	9
3.3.1	GIBANJE ŠTEVILA PREBIVALCEV	9
3.3.2	NARAVNO GIBANJE PREBIVALSTVA	15
3.3.3	STAROSTNA SESTAVA	17
3.3.4	SELITVENE ZNAČILNOSTI	20
3.3.5	DNEVNE MIGRACIJE	22
4	POSELITEV MEŽIŠKE DOLINE	23
4.1	OBČINA ČRNA NA KOROŠKEM	23
4.2	OBČINA MEŽICA	24
4.3	OBČINA PREVALJE	25
4.4	OBČINA RAVNE NA KOROŠKEM	27
5	RAZVOJNO SORODNA OBMOČJA.....	29
5.1	ŠALEŠKA DOLINA.....	29
5.2	ZASAVJE	30
5.3	JESENICE.....	31
6	RAZVOJNI IZZIVI	33
7	SKLEP	35
8	POVZETEK.....	36

9	SUMMARY	37
10	VIRI	39

KAZALO SLIK, TABEL

Slika 1: Občine Mežiške doline kartografska podlaga (Vir: Atlas okolja)	6
Slika 2: Naselja v vseh štirih občinah (Vir: Atlas okolja)	8
Slika 3: Naselja v Mežiški dolini po številu prebivalcev – 2024 (Vir podatkov: SURS)	11
Slika 4: Spreminjanje števila prebivalcev v Mežiški dolini od leta 1961 do leta 1991 (Vir podatkov: SURS)	12
Slika 5: Spreminjanje števila prebivalcev v Mežiški dolini od leta 1991 do leta 2024 (Vir podatkov: Atlas okolja in SURS)	13
Slika 6: Spreminjanje števila prebivalcev v Mežiški dolini od leta 2014 do leta 2024 (Vir podatkov: SURS)	14
Slika 7: Živorojeni v %; primerjava Mežiške doline in Slovenije v obdobju 2000–2024 (vir podatkov: SURS)	15
Slika 8: Umrljivost v %; primerjava Mežiške doline in Slovenije v obdobju 2000–2024 (vir podatkov: SURS)	16
Slika 9: Naravni prirast v obdobju 2000–2024 (vir podatkov: SURS)	16
Slika 10: Starostna sestava po letih (Vir: SURS)	17
Slika 11: Indeks staranja v naseljih v Mežiški dolini (Vir podatkov: SURS)	18
Slika 12: Povprečna starost v naseljih leta 2024 (Vir podatkov: SURS)	19
Slika 14: Selitveno gibanje prebivalstva po posameznih občinah (vir: SURS)	20
Slika 15: Mežiška dolina – skupni selitveni prirast v primerjavi s Slovenijo v % (Vir podatkov: SURS)	20
Slika 16: Kazalnik povprečja priselitev/odselitev Mežiške doline 2020–2024 (Vir podatkov: SURS)	21
Slika 17: Satelitski posnetek Črne na Koroškem (Vir: PISO)	24
Slika 18: Satelitski posnetek Mežice (Vir: PISO)	25
Slika 19: Satelitski posnetek središča Prevalj (Vir: Atlas okolja)	27
Slika 20: Satelitski posnetek Ravn na Koroškem (Vir: PISO)	28
Slika 21: Šaleška dolina (Vir: Visit Šaleška www.visitsaleska.si)	29
Slika 22: Zasavje (Vir: Simon Rek)	31
Slika 23: Železarna na Jesenicah (Vir: Štefanija Muhar)	32

SEZNAM KRATIC

SURS – Statistični urad Republike Slovenije

FVO – Fakulteta za varstvo okolja

PISO – Prostorski informacijski sistem občin

1 UVOD

Delovanje sodobne družbe je v vse večji meri vzročno-posledično pogojeno z demografskimi značilnostmi, ki pomembno vplivajo na delovanje oziroma razvoj skupnosti. Demografsko podobo območij zaznamujejo nizka rodnost v primerjavi z preteklimi desetletji, ki ne omogoča obnove prebivalstva po naravni poti, staranje in posledične spremembe v starostni strukturi prebivalstva, odseljevanje itd. Z vidika vsakdanjega življenja pa je še pomembnejše dejstvo, da se demografske značilnosti odražajo na praktično vseh ravneh delovanja družbe; v kontekstu trenutnih širših družbenih razmer gre prej za zaviralne kot pa za pospeševalne razvojne dejavnike.

Kljub relativni majhnosti, tako ozemeljski kot prebivalstveni, je bila Mežiška dolina v preteklosti eno izmed gospodarsko razvitejših območij v Sloveniji. Njen gospodarski in širši družbeni razvoj je v veliki meri temeljil na rudarstvu, železarstvu in nekaterih drugih industrijskih panogah. Omenjene dejavnosti so neposredno in posredno močno zaznamovale ter preobrazile naravno in družbeno podobo območja. Po eni strani so ustvarjale številna delovna mesta, spodbujale priseljevanje ter posledično vplivale na demografsko podobo območja, po drugi pa povzročale okoljske probleme, katerih posledice prebivalci občutijo še danes.

V desetletjih po drugi svetovni vojni se je začelo zmanjševanje vpliva »tradicionalnih« območnih dejavnosti, ki se je intenziviralo v 70. in 80. letih prejšnjega stoletja in svoj epilog doživelo v zadnjih tridesetih letih. Gospodarstvo je doživelo temeljite strukturne spremembe, posledično so se bistveno zmanjšali vplivi na okolje, zlasti industrijsko onesnaževanje zraka, vode in tal, še posebej izrazite pa so demografske spremembe. Ob upoštevanju širšega konteksta splošnih demografskih sprememb, značilnih za razvito družbo, in specifičnih značilnosti oziroma posebnosti obravnavanega območja se demografska podoba in demografski potencial slabšata hitreje kot v primerljivih območjih Slovenije. To se najbolj odraža v starostni sestavi prebivalcev (staranje), relativno nizki rodnosti in odseljevanju.

1.1 NAMEN IN CILJI

Namen:

Namen diplomskega dela je analizirati in kritično ovrednotiti dosedANJI demografski razvoj Mežiške doline, predvsem z vidika spremenjenih družbenih razmer, pogojenih z zmanjšanjem vpliva tradicionalnih območnih dejavnosti (rudarstvo, železarstvo ...), opredeliti obstoječe stanje, obravnavano območje primerjati z razvojno sorodnimi območji v Sloveniji ter nasloviti izzive prihodnjega razvoja.

Raziskovalni cilji:

Analizirali in kritično smo ovrednotili demogeografski in poselitveni razvoj Mežiške doline po drugi svetovni vojni, s poudarkom na obdobju od leta 1991 do danes. Z demografskega vidika smo Mežiško dolino primerjali z nekaterimi razvojno sorodnimi območji v Sloveniji. Ocenili smo demografski potencial Mežiške doline ter njene migracijske značilnosti. Prebivalstvene značilnosti smo postavili v kontekst razvojnih izzivov Mežiške doline.

Analiza in kritično ovrednotenje preteklega demografskega razvoja obravnavanega območja bosta pripomogla k širitvi geografskega poznavanja razvojnih vprašanj tovrstnih območij ter k predvidevanju prihajajočih demogeografskih sprememb in posledično usmerjanju upravljaljskih odzivov nanje.

1.2 DELOVNI HIPOTEZI

HIPOTEZA 1: Tradicionalne gospodarske dejavnosti (rudarstvo, železarstvo ...) so imele odločilen vpliv na prebivalstveni razvoj Mežiške doline.

HIPOTEZA 2: Brez pozitivnega migracijskega salda se bo število prebivalcev Mežiške doline v prihodnje zmanjševalo.

1.3 METODA DELA

Pripravljalna faza (pridobivanje podatkov in informacij): pregled relevantne literature tako z vidika teoretičnih izhodišč kot strateških in operativnih študij ter projektov; pregled in pridobitev statističnih podatkov (Statistični urad RS ...).

Analitična faza (kvantitativna in kvalitativna analiza pridobljenega gradiva): na osnovi analize in kritičnega ovrednotenja dosedanjega demografskega razvoja in procesov smo s pomočjo kazalnikov opredelili demografsko podobo območja in potencial kot enega izmed temeljev nadaljnjega razvoja.

Primerjalna metoda: v prejšnjih fazah dobljene podatke smo primerjali med posameznimi občinami (glede na dostopnost podatkov tudi naselij) Mežiške doline na eni strani z razvojno sorodnimi območji v Sloveniji na drugi strani.

2 TEORETIČNA IZHODIŠČA

2.1 DEMOGRAFIJA

Demografija je znanost, ki proučuje obnašanje ljudi in njihove lastnosti, kot so struktura, velikost, razporeditev ter procesi, ki vplivajo na spremembe. To vključuje rodnost, umrljivost in selitve. Beseda »demografija« izhaja iz starih grških besed demos (ljudje) in graphein (pisati, opisovati). Prvič so jo uporabili leta 1855, ko jo je Belgijec Achille Guillard določil kot študij človeškega prebivalstva. (Širčelj, 2020)

Glavna tema študija demografije so veliki življenjski sistemi, pri čemer se ne osredotoča na posameznike, temveč na skupine kot celote. Pri analizi uporablja točne empirične podatke, ki jih dobi z uradnimi popisi prebivalstva. S pomočjo teh podatkov demografija razlaga vzorce ter napoveduje prihodnje spremembe v demografiji. (Rebernik, 2020)

2.1.1 DEMOGRAFSKI PROCESI

Demografija analizira osnovne demografske procese:

1. Rodnost (nataliteta): z rodnostjo izvedemo, koliko ljudi se je rodilo v določenem času. Na rojstva lahko vplivajo različni dejavniki, kot so družbeni, gospodarski, kulturni in zdravstveni. Zadnja desetletja rodnost predstavlja izziv za Slovenijo, saj se zmanjšuje. (Širčelj, 2020)

2. Umrljivost (mortaliteta): z umrljivostjo merimo število smrti v populaciji v določenem časovnem obdobju. Zaradi vse večje dostopnosti zdravstvenih storitev in izboljšanih življenjskih pogojev se v razvitih državah, vključno s Slovenijo, življenjska doba ljudi daljša. (Rebernik, 2020)

3. Migracije: beseda migracija se uporablja, kadar se ljudje premikajo med različnimi območji. Poznamo notranje migracije (znotraj države) in zunanje migracije (med državami). V Sloveniji je Ljubljana z okolico območje, ki je bolj privlačno za poseljevanje zaradi gospodarske razvitosti. Zato lahko rečemo, da migracije vplivajo na regionalno razporeditev prebivalstva. (Rebernik, 2020)

2.1.2 VLOGE DEMOGRAFIJE V SLOVENIJI

Slovenija se, tako kot večina držav znotraj EU, sooča s skrb vzbujajočim demografskim razvojem, za katerega sta značilna upadanje rodnosti in staranje prebivalstva. Slovenija spada med hitro starajoče se države. Do leta 2050 naj bi bila Slovenija med najstarejšimi državami v Evropi. Staranje je za Slovenijo eden ključnih izzivov, saj se odraža na področju trga dela, dolgotrajne oskrbe, zdravstva, izobraževanja in drugih družbenih sistemov. (Monika Kirbiš Rojs, 2021)

2.1.3 TRAJNOSTI DEMOGRAFSKI RAZVOJ

Trajnostni razvoj prebivalstva je ključen za prihodnost, saj povezuje gospodarski razvoj, socialno pravičnost in varovanje okolja. V naši državi je pomembno, da se sprejemajo strategije, ki podpirajo družine, zmanjšujejo razlike med regijami in omogočajo enakomeren razvoj med mestom in podeželjem. To pomeni spodbujanje mladih družin, izboljšanje infrastrukture na podeželju in ustvarjanje priložnosti, ki bodo ljudem omogočale kakovostno življenje ne glede na to, kje živijo. Tako lahko zgradimo družbo, kjer so potrebe vseh generacij in območij enakovredno upoštevane. (Širčelj, 2020)

2.2 MIGRACIJE

Migracija pomeni spremembo bivalnega prostora pri ljudeh ali habitata pri rastlinah in živalih. Lahko gre tudi za odstranitev ali premik z ene lokacije na drugo, posebej na oddaljeno lokacijo. Beseda migracija izhaja iz latinske besede migratio, ki pomeni selitev, potovanje, oziroma migrare, ki pomeni seliti se, potovati. (Kristina Toplak, 2019, str. 13)

Območje Slovenije je bilo skozi zgodovino na »selitvenem prepihu«, saj je geografsko umeščeno med razgiban in dobro prehodni sredozemski in panonski svet ter ima zaledje v hribovitem alpskem in dinarskem svetu. Zaradi množičnega izseljevanja so bile migracije najbolj pestre v 19. in 20. stoletju. Velik poudarek je bil na preseljevanju delavcev, ki so prihajali predvsem iz nekdanje Jugoslavije. Po letu 1991 pa je Slovenija postala država tako priseljevanja kot izseljevanja. Danes se ljudje v skoraj enakem deležu priseljujejo kot tudi izseljujejo. (Kristina Toplak, 2019, str. 95)

Ko se je Slovenija leta 1991 osamosvojila, se je migracijska dinamika spremenila, saj je samostojna Slovenija kot država prvič v zgodovini oblikovala lastno migracijsko politiko, nekdanje notranje migracije v okviru Jugoslavije pa so postale mednarodne. Državljeni nekdanjih republik Jugoslavije so postali priseljenci ali tujci, tisti s slovenskim državljanstvom pa potomci priseljencev ali druge generacije, čeprav so nekateri živeli v Sloveniji že vse svoje življenje.

Priseljenci v Sloveniji v obdobju po letu 1991, ko se je Slovenija osamosvojila, izvirajo predvsem iz evropskih držav (90 %), največ iz tistih, ki so nastale na ozemlju nekdanje Jugoslavije, predvsem Bosne in Hercegovine. Med priseljenci prevladujejo moški. Takšno stanje lahko pripišemo zgodovinski povezanosti nekdanjih jugoslovanskih republik, relativni kulturni bližini in gospodarskim interesom držav, od koder prihaja večina migrantov. V prvih letih po osamosvojitvi so se izselile predvsem osebe, ki so se v Slovenijo preselile iz republik nekdanje Jugoslavije, medtem ko ostalih izseljencev ni bilo veliko. Leta 1991 je zunaj Slovenije prebivalo 116.984 oseb s slovenskim državljanstvom. (Kristina Toplak, 2019, str. 104, 105)

Mežiška dolina kot del Koroške regije je skozi zgodovino doživljala pomembne migracijske tokove, ki so bili povezani z gospodarskimi razmerami. V obdobju intenzivne industrializacije, ko je dolina slovela po rudarstvu in železarstvu, je privabljala številne priseljence, predvsem delavce iz drugih delov Slovenije in Jugoslavije. Razvoj rudnika svinca in cinka v dolini ter obratov železarstva je bil glavni razlog za povečevanje prebivalstva.

Po zaprtju rudnikov in zmanjšanju industrijske dejavnosti v drugi polovici 20. stoletja pa je prišlo do nasprotnega procesa – odseljevanja. Mlajše generacije so množično zapuščale dolino, predvsem zaradi iskanja boljših zaposlitvenih možnosti v večjih urbanih središčih. Zaradi teh sprememb se danes Mežiška dolina sooča z demografskimi izzivi, kot sta staranje prebivalstva in zmanjševanje skupnega števila prebivalcev. Kljub temu ostaja območje bogato z naravno in kulturno dediščino, kar odpira možnosti za razvoj turizma in drugih dejavnosti. (Statistični urad RS, 2021; Koropedija, 2023)

2.3 PROSTORSKI RAZVOJ IN POSELITEV

Sodobne teorije prostorskega razvoja poudarjajo trajnostni in policentrični pristop, ki je namenjen uravnoteženemu regionalnemu razvoju ter zmanjšanju pritiska na glavna urbana območja. Policentrični razvoj se osredotoča na spodbujanje rasti več mestnih središč z različnimi funkcijami in povezavami ter z učinkovito infrastrukturo. Ta pristop zmanjšuje centralizacijo in omogoča bolj uravnotežen prostorski razvoj na nacionalni ravni. (Ministrstvo za okolje in prostor, 2018)

Slovenija je trajnostni prostorski razvoj vključila v Strategijo prostorskega razvoja Slovenije 2050, kjer je poudarek na racionalni rabi prostora, varovanju okolja ter prilagajanju podnebnim spremembam. Strategija predvideva usklajen razvoj poselitve, infrastrukture in krajine, pri čemer vključuje participativne pristope za boljše razumevanje lokalnih potreb. (Ministrstvo za naravne vire in prostor, 2023)

Kljub sodobnim strategijam se v praksi pogosto pojavljajo neskladja med cilji prostorskega razvoja in dejanskimi procesi, kot sta širitev naselij in razpršena poselitve. Rebernik (2010) opozarja, da razpršena poselitev pogosto vodi v degradacijo prostora in neučinkovito rabo zemljišč. To kaže na potrebo po učinkovitejšem izvajanju prostorskih politik, ki bi bile usklajene z načeli trajnostnega razvoja.

2.4 URBANIZACIJA

Urbanizacija označuje proces, pri katerem se povečuje delež prebivalstva, ki živi v mestnih območjih. Poleg tega vključuje širitev mestnih površin in spremembe življenjskega sloga, ki jih narekujejo urbana okolja. Gre za globalni pojav, ki je v zadnjih desetletjih izrazito pridobil pomembnost. V Sloveniji je urbanizacija tesno povezana s prostorskim razvojem mest in urbanih območij, ki delujejo kot ključna središča zaposlovanja, izobraževanja, uprave, kulture in storitvenih dejavnosti. Po podatkih Ministrstva za okolje in prostor (2023a) v slovenskih mestih prebiva približno polovica celotnega prebivalstva. V mestnih območjih dela kar 90 % vseh zaposlenih.

Sodobne urbane politike poudarjajo pomen trajnostnega razvoja mest, kar vključuje prilagajanje podnebnim spremembam in izboljšanje kakovosti življenja z dostopnimi storitvami, ustrezno stanovanjsko politiko in urejenim urbanim okoljem. (Ministrstvo za okolje in prostor, 2023b) Kljub prednostim urbanizacije so z njo povezani izzivi, kot sta izguba kmetijskih zemljišč in pritisk na naravne vire, kar zahteva strateško načrtovanje rabe prostora. (Agencija Republike Slovenije za okolje, 2023)

2.5 SUBURBANIZACIJA

Suburbanizacija je proces, ki pomeni selitev prebivalstva in dejavnosti iz mestnih središč v okoliška območja, znana kot predmestja. Ta proces povzroča zmanjšanje gostote prebivalstva v urbanih središčih in hkrati širitev naselij na obrobna območja. Suburbanizacija je v veliki meri povezana z večjo mobilnostjo prebivalstva, razvojem infrastrukture ter željo po boljši kakovosti življenja v manj urbaniziranem okolju. V Sloveniji ta proces spreminja rabo prostora, kar vključuje tudi gradnjo stanovanj in širitev poselitve na kmetijska zemljišča, kar predstavlja izziv za prostorsko načrtovanje. (Rebernik, 2010)

Suburbanizacija v Sloveniji povzroča spremembe v dinamiki urbanih območij, kjer so potrebe po prometni in komunalni infrastrukturi vse večje. Poleg tega spreminja tudi družbeno in prostorsko organizacijo obrobni območij, ki se vse bolj integrirajo z mesti. (Ministrstvo za okolje in prostor, 2023)

3 PREDSTAVITEV OBRAVNAVANEGA OBMOČJA

Slika 1: Občine Mežiške doline kartografska podlaga (Vir: Atlas okolja)

Ta zemljevid prikazuje občine Mežiške doline, ki zajema območje občin Črna na Koroškem, Mežica, Prevalje in Ravne na Koroškem. Na glavni karti je prikazano prostorsko razmerje med občinami v dolini, medtem ko manjši karti prikazujeta lego Mežiške doline znotraj Republike Slovenije ter njeno umeščenost v okviru Koroške regije.

3.1 NARAVNO GEOGRAFSKE ZNAČILNOSTI

Obravnavano območje se imenuje po reki Meži, ki izvira pod Olševo in se v Dravogradu izliva v Dravo. Od Črne na Koroškem proti zahodu vodi pot v gorato, manj prehodno območje, medtem ko se proti vzhodu, od Raven na Koroškem, dolina odpre v smeri Slovenj Gradca, do Velenja in naprej do Ljubljane. V smeri proti Dravski dolini vodi pot preko Dravograda v Maribor. Proti severu je Mežiška dolina preko mejnih prehodov Holmec in Podkraj pri Mežici povezana z Velikovcem in Celovcem. (Perko, 1998)

Nadmorska višina doline sega od približno 390 metrov n. v. (Ravne na Koroškem) do 2.126 metrov n. v. (Kordeževa glava – Peca), kar na relativno majhnem območju ustvarja izrazite višinske razlike. Na temperaturne, pa tudi padavinske razmere imata največji vpliv nadmorska višina ter lega območja. Julija je v Ravnah na Koroškem povprečno 19,5 °C, na Uršlji gori (1.696 metrov n. v.) pa 11,5 °C. Povprečna januarska temperatura se v Ravnah na Koroškem giblje ok. –1 °C, na Uršlji gori pa ok. –3,2 °C.

Vodna mreža je močno povezana s kamninsko zgradbo, zato se kamninska dvojnost kaže tudi pri vodnih virih. Edina večja reka v pokrajini je Meža, na robu tega območja pa sta Savinja in Mislinja. Vse tri reke zbirajo vodo s severa in srednjega karavanškega ozemlja.

Izvir Meže je pri kmetiji Marolt pod Snežnikom (1.544 m) na avstrijski strani, vendar voda hitro ponikne v morenskem gradivu na Govševi planini. Ponovno se pojavi na slovenski strani zahodno od kmetije Kos. V poletnih mesecih pade več kot tretjina letnih padavin, vendar po strugi Meže tedaj odteče le desetina vse vode.

Na metamorfnih in magmatskih kamninah spodnjega dela Mežiške doline so se razvile kisle rjave prsti, v višjih hribovitih predelih pa ranker. Zaradi hitrega preperevanja kamninske osnove se je razvila debela plast peščene prsti, ki vsebuje le malo glinastih delcev. Spiranje povzroča zakisanje. To prst so v preteklosti uporabljali za njive. Na strmih pobočjih je prst plitva, na takšni prsti so pogosto kmetije, recimo v Zgornji Koprivni, kjer je poselitev segla prek 1.300 m visoko. Rendzina in rjava prst sta se razvili predvsem na pobočju Pece, na vrhu Uršlje gore ter ponekod v dolinah Meže in Tople. Gozd pokriva okoli 70 % Mežiške doline, kar pomeni, da je to ena naših najbolj gozdnatih pokrajin. Precej gozdov, zlasti v okolici Meže, je poškodovanih zaradi strupenih plinov topilnice v Žerjavu. Plitva sušna tla so poraščali predvsem bor in drugi iglavci, ki so bili najbolj prizadeti. (Slovenija pokrajine in ljudje, 1998) Danes se gozd obnavlja. Nacionalni in lokalni organi so začeli s številnimi ukrepi za izboljšanje naravnega in bivalnega okolja in raziskave kažejo, da se je stanje zelo izboljšalo. Še vedno pa je veliko gozdov v občinah Mežica in Črna na Koroškem v procesu regeneracije. (LAS Mežiške doline, 2021)

3.2 DRUŽBENO GEOGRAFSKE ZNAČILNOSTI

Pred dvema stoletjema je gospodarstvo spodbudila svinčevo-cinkova ruda v Karavankah, sledi pa kažejo celo na starejše, antično in srednjeveško rudarjenje. Rudarili so ob območju Pece, v okolici Črne, Mežice, Podpece in Žerjava. Drugi vzpon območja je prineslo železarstvo v Ravnah na Koroškem in Prevaljah, kjer sta se razvili močni središči, ki sta močno vplivali na gospodarski in prebivalstveni razvoj pokrajine. Rudnik svinca in cinka je naraščal vse do sedemdesetih let 20. stoletja, nato pa se je zaradi slabše kakovosti rude, večjih stroškov izkopa ter padcev cen na svetovnem trgu začela poglobljati kriza. Rudnik se je leta 1994 zaprl, kar je bil hud udarec za delovna mesta. (Slovenija pokrajine in ljudje, 1998). Zaprtje rudnika leta 1994 je predstavljalo velik gospodarski in socialni udarec za regijo, saj je rudnik neposredno in posredno zagotavljal številna delovna mesta. Po zaprtju so nekdanji rovi in infrastruktura doživeli preobrazbo v turistično in kulturno ponudbo, med drugim v podzemni muzej, muzejske zbirke in podzemno kolesarjenje. Poleg zaprtja rudnika se je tudi železarna začela deliti na več manjših podjetij v okviru skupine SIJ (Slovenska industrija jekla). Glavna podjetja, ki so nastala iz železarne ali so povezana z njo, so SIJ Metal Ravne (glavni proizvajalec visokokakovostnih jekel za zahtevne industrijske panoge), Ravne Systems (proizvodnja industrijskih nožev, orodij in sistemskih rešitev za metalurško, avtomobilsko in druge industrije) in Oprema Ravne (proizvodnja pnevmatskih kladiv in orodij). Za Mežiško dolino, kot tudi za celotno Koroško, so ključni infrastrukturni projekti. Ena najpomembnejših razvojnih spodbud je zagotovo čimprejšnja dokončna izgradnja tretje razvojne osi, ki jo je začela ta vlada. Ob dobro načrtovani in izgrajeni cestni povezavi tako s sosednjo Avstrijo kot s središčem Slovenije imata celotna Koroška in Mežiška dolina odlične pogoje za rast in enakomeren razvoj vseh panog gospodarstva in kmetijstva. Ne bi pa smeli zanemariti tudi železniške infrastrukture. (e-Koroška, 2022)

Slika 2: Naselja v vseh štirih občinah (Vir: Atlas okolja)

Prikazan zemljevid prikazuje naselja in občinske meje v Mežiški dolini. Prikazana so naselja znotraj občin Črna na Koroškem, Mežica, Prevalje in Ravne na Koroškem. Zemljevid ponazarja razporeditev posameznih naselij, njihovo medsebojno povezanost ter potek občinskih meja. Vidna je tudi meja območja Mežiške doline proti sosednjim občinam in regijam.

Površina obravnavanega območja znaša 303,9 km². Glede na površino je največja občina Črna na Koroškem, glede števila prebivalcev pa občina Ravne na Koroškem.

V vseh štirih občinah je skupno 44 naselij. Dobja vas je bila do leta 2017 samostojno naselje, nato pa se je priključila naselju Ravne na Koroškem, zato imamo od leta 2018 le še 43 naselij. Ta naselja so: Bistra, Črna na Koroškem, Javorje, Jazbina, Koprivna, Ludranski Vrh, Podpeca, Topla, Žerjav, Breg, Lom, Mežica, Onkraj Meže, Plat, Podkraj pri Mežici, Lukovica, Dolga Brda, Belšak, Jamnica, Šentanel, Suhi Vrh, Breznica, Poljana, Prevalje, Leše, Zagrad, Kot pri Prevaljah, Stražišče pri Prevaljah, Strojna, Zelen Breg, Stražišče pri Ravnah na Koroškem, Tolsti Vrh p. R. na K. – del, Dobrije, Koroški Selovec, Ravne na Koroškem, Brdinje, Navrški Vrh, Preški Vrh, Podkraj, Uršlja Gora, Podgora, Kotlje, Sele – del.

3.3 DEMOGRAFSKI RAZVOJ

Demografski razvoj zajema analizo sprememb v številu, strukturi in dinamiki prebivalstva, pri čemer so ključni dejavniki rodnost, umrljivost in migracije. V Sloveniji je osrednji izziv staranje prebivalstva, ki vpliva na vse vidike družbe, od trga dela do pokojninskega sistema. Pomembno vlogo igrajo tudi nizka rodnost in migracijski tokovi. (Statistični urad RS, 2020)

3.3.1 GIBANJE ŠTEVILA PREBIVALCEV

Tabela 1: Gibanje števila prebivalcev po naseljih Mežiške doline

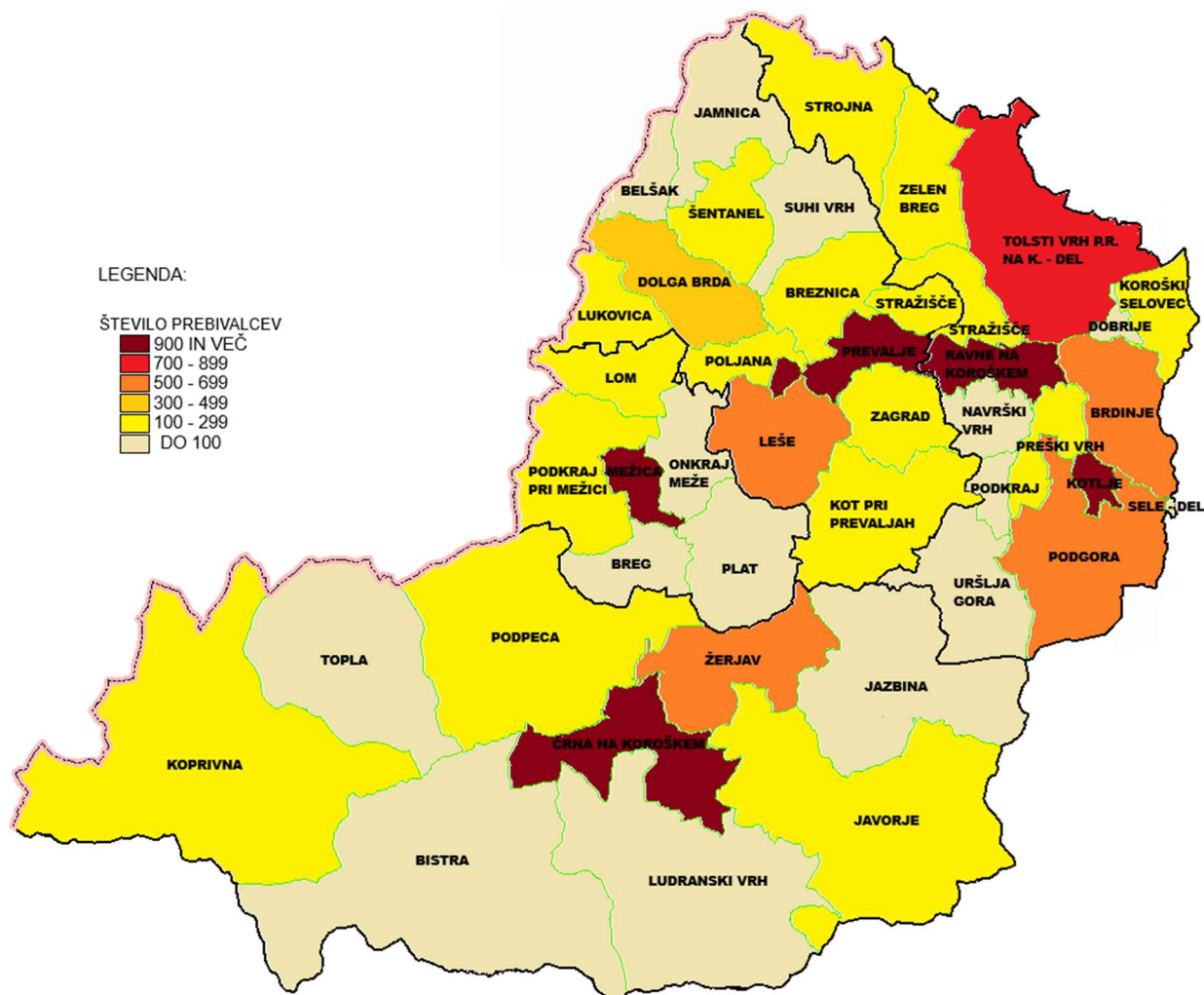
Naselje/leto	1869	1900	1931	1961	1971	1981	1991	2002	2012	2024
Občina Črna na Koroškem										
Koprivna	493	466	397	279	249	209	169	165	149	119
Bistra	178	162	136	178	146	117	116	89	77	76
Topla	87	76	73	54	38	33	34	35	33	36
Podpeca	327	744	1.117	710	502	330	271	206	196	183
Črna na Koroškem	729	772	1.052	2.219	2.369	2.501	2.535	2.341	2.396	2.017
Žerjav	224	233	686	1.044	803	596	515	479	394	356
Jazbina	102	105	50	47	82	60	48	49	48	36
Javorje	253	273	460	272	232	171	147	168	153	144
Ludranski Vrh	232	197	253	183	123	110	100	84	82	94
Skupaj	2.625	3.028	4.224	4.986	4.544	4.127	3.935	3.616	3.528	3.061
Občina Mežica										
Podkraj pri Mežici	121	167	197	290	157	131	128	130	120	127
Mežica	310	421	928	2.510	3.495	3.683	3.747	3.487	3.225	3.120
Onkraj Meže	235	214	377	381	115	84	83	87	81	79
Plat	90	95	129	86	75	61	56	70	64	58
Lom	221	147	185	175	161	128	117	113	92	108
Breg	65	89	106	151	154	121	90	79	61	63
Skupaj	1.042	1.133	1.922	3.593	4.157	4.208	4.221	3.966	3.643	3.555
Občina Prevalje										
Lokovica	153	120	129	189	173	147	132	146	143	130
Dolga Brda	347	292	285	312	268	250	235	296	343	398
Belšak	72	61	80	73	67	49	52	42	58	62
Jamnica	/	/	/	/	/	/	/	71	79	74
Šentanel	170	191	190	183	185	148	148	179	196	197
Suhi Vrh	183	158	154	152	140	110	101	94	89	95
Breznica	250	178	189	210	150	158	157	151	158	168
Poljana	141	124	122	156	143	143	130	139	125	106
Prevalje	2.254	1.787	1.722	3.012	3.655	4.305	4.352	4.504	4.621	4.590
Stražišče	258	274	232	298	266	320	373	369	354	392
Leše	905	637	454	466	652	589	547	531	591	524
Zagrad	347	267	236	288	104	117	114	169	139	121
Kot pri Prevaljah	134	115	130	94	81	78	78	144	130	111
Skupaj	5.214	4.204	3.923	5.433	5.884	6.414	6.419	6.835	7.026	6.968
Občina Ravne na Koroškem										
Strojna	253	258	238	192	165	141	128	117	113	125
Zelen Breg	199	193	170	153	153	146	152	169	164	150
Tolsti Vrh p. R. na K.	571	656	615	513	540	499	756	825	885	865

Koroški Selovec	105	125	105	97	84	82	81	81	98	112
Dobrije	61	71	65	75	72	80	94	78	87	86
Brdinje	317	261	284	304	325	363	539	625	656	656
Ravne na Koroškem	687	1.179	1.296	5.140	6.686	8.008	8.863	7.797	6.897	7.183
Navrški Vrh	152	140	114	168	75	66	75	44	66	86
Preški Vrh	124	132	138	140	107	125	154	175	176	182
Kotlje	100	133	137	227	242	388	758	1.008	1.036	1.083
Podgora	229	252	257	270	275	236	258	303	322	314
Podkraj	110	106	105	124	119	110	119	74	81	74
Uršlja Gora	196	137	169	127	42	36	33	/	27	23
Sele – del	10	9	6	5	4	3	4	/	0	0
Dobja Vas	183	176	223	210	416	799	724	710	699	/
Skupaj	3.297	3.828	3.922	7.745	9.305	11.082	12.738	12.006	11.307	10.939
vse občine skupaj										
Skupaj	12.178	12.193	13.991	21.757	23.890	25.831	27.313	26.423	25.504	24.523

V tabeli so prikazani podatki o prebivalstvu vseh naselij v občinah Prevalje, Ravne na Koroškem, Črna na Koroškem in Mežica, zajeti na podlagi vseh popisov prebivalstva od leta 1869 do leta 2024.

Industrializacija (predvsem razvoj rudarstva in železarstva) in urbanizacija sta v desetletjih po drugi svetovni vojni vplivala na priseljevanje prebivalcev iz drugih območij Slovenije, pa tudi iz republik bivše SFRJ na eni ter prerazporejanje prebivalstva znotraj obravnavanega območja, na drugi strani. Medtem ko se je število prebivalcev v nekaterih večjih središčih (Ravne na Koroškem, Prevalje, Mežica, Kotlje) večalo se je v oddaljenejših (hribovskih) naseljih npr. Belšak, Tolsti Vrh, Breg, Jamnica, Stražišče, Uršlja Gora ..., zmanjšalo. V zadnjem obdobju se v določenih območjih ponovno kaže zanimanje za življenje na podeželju, predvsem tam, kjer je bližina večjih naselij, kar kaže na spremembo v načinu poselitve in opozarja na potrebo po uravnoteženem razvoju tudi v manjših krajih.

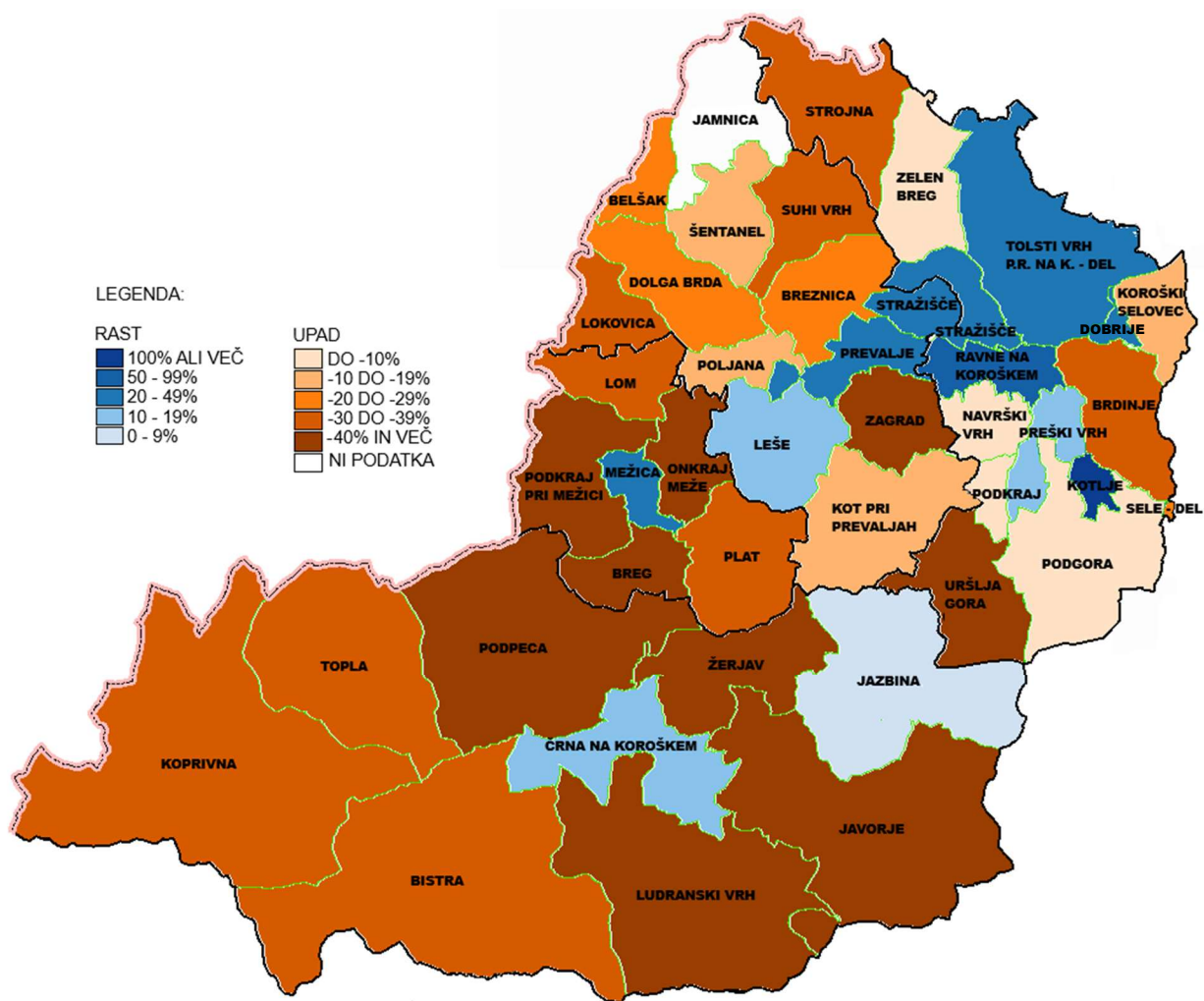
Po podatkih Statističnega urada je 1. januarja 2024 v 43 naseljih v občinah Črna na Koroškem, Ravne na Koroškem, Prevalje in Mežica živelo 24.522 prebivalcev. Povprečna gostota je bila v občini Črna na Koroškem 19,6 prebivalca na km², v občini Mežica 134,3 prebivalca na km², v občini Prevalje 116,0 prebivalca na km² in v občini Ravne na Koroškem 176,0 prebivalca na km². Povprečje v vseh občinah je 111,5 prebivalca na km², kar je več kot slovensko povprečje, 104,8 prebivalca na km². V kategorijo do 100 prebivalcev spada 14 naselij, v kategorijo od 100 do 299 prebivalcev 17 naselij, v kategorijo od 300 do 499 prebivalcev spada naselje Dolga Brda, v kategorijo od 700 do 899 prebivalcev eno naselje. V kategorijo nad 900 prebivalcev spada 5 naselij. Ta naselja so najbolj urbana in središča v občinah, izjema je naselje Kotlje, ki je območje z veliko kmetijskimi površinami.

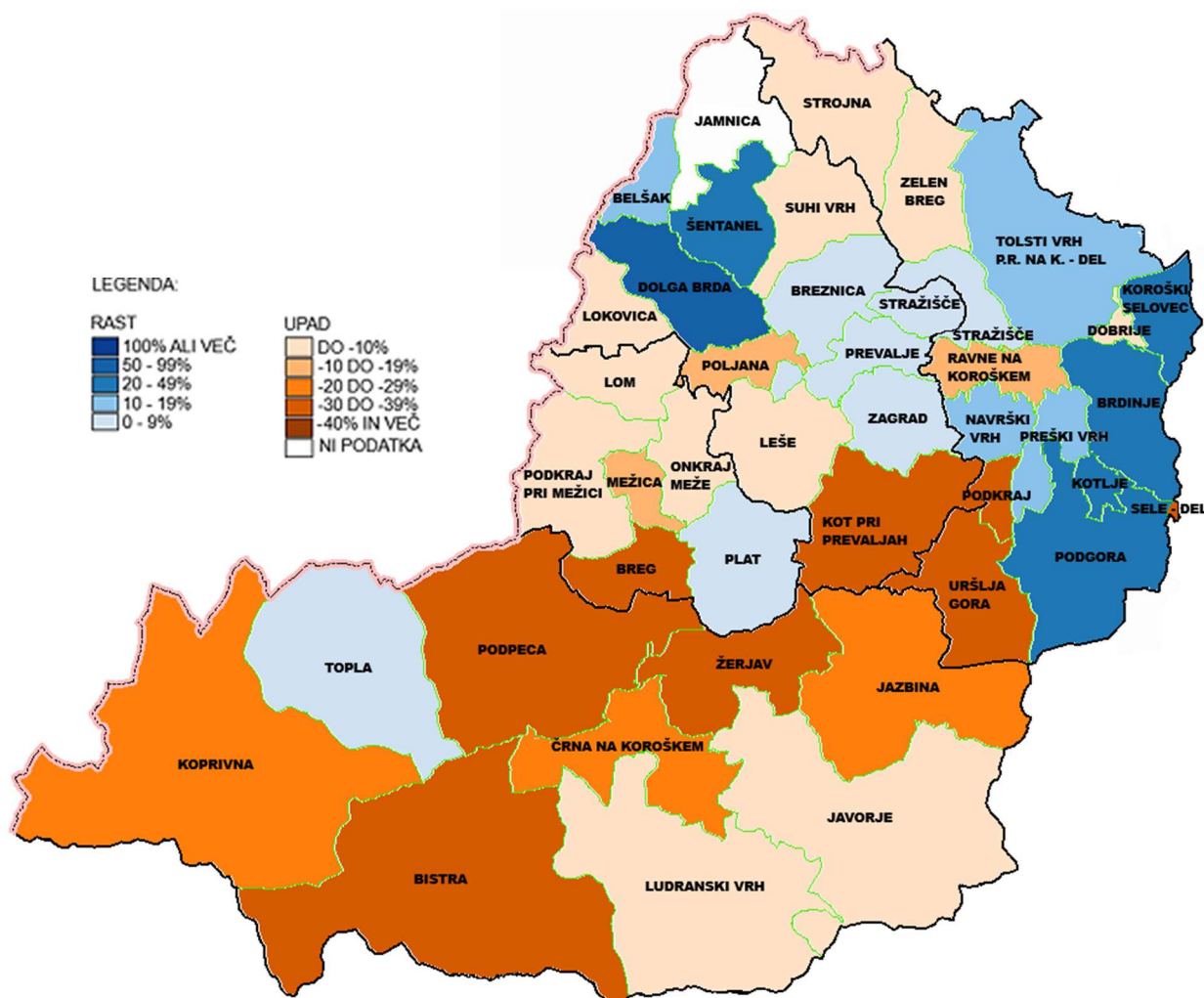
Slika 3: Naselja v Mežiški dolini po številu prebivalcev – 2024 (Vir podatkov: SURS)

Med letoma 1961 in 1991 se je število prebivalcev na obravnavanem območju povečalo za 25,6 % (21.904 → 27.313). V tem času so bile razlike med industrijskimi središči in podeželjem precej vidne – podeželska naselja so v večini »izgubljala« prebivalce, medtem ko so večja, industrijsko razvitejša naselja beležila rast. Največji upad na podeželju se je zgodil med letoma 1961 in 1971, še posebej v občinah Mežica in Črna na Koroškem, kjer se je število v nekaterih naseljih prepolovilo.

Razlike v razvoju so se kazale tudi v poselitvenih vzorcih. Prevalje in Ravne na Koroškem so se hitro razvijale zaradi ugodnejše lege, ki je omogočala gradnjo in širitev. Nasprotno pa sta imeli Mežica in Črna zaradi lege manj možnosti za širjenje poselitve. Posledično so največjo rast števila prebivalcev izkazovala naselja v bližini prej omenjenih središč (lega, prometna povezanost ipd.). Železarna Ravne je sodelovala z jeseniško železarno, zaposlovala ljudi z različnih koncev Slovenije in pomembno vplivala na razvoj kraja. Zaradi tega so v okolici zgradili stanovanja za delavce, osnovno šolo, knjižnico, kulturni dom in drugo »širše družbeno« infrastrukturo. Kotlje so v tem obdobju postale pomembno, predvsem stanovanjsko (spalno) naselje, neke vrste satelit za zaposlene v industriji.

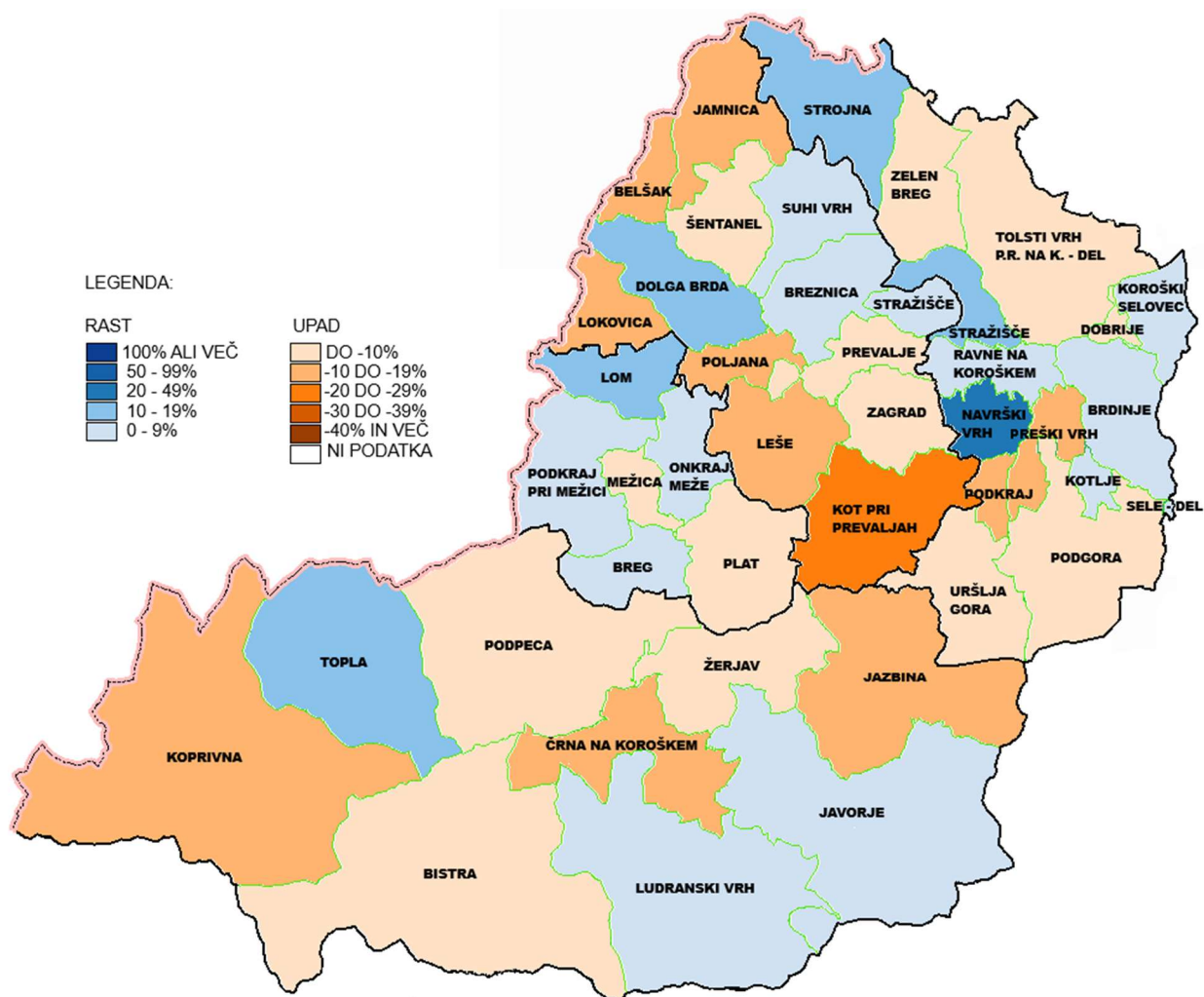
Slika 4: Spreminjanje števila prebivalcev v Mežiški dolini od leta 1961 do leta 1991 (Vir podatkov: SURS)

Slika 5: Spreminjanje števila prebivalcev v Mežiški dolini od leta 1991 do leta 2024 (Vir podatkov: Atlas okolja in SURS)

Od srede 90-ih let prejšnjega stoletja, gre za obdobje ustavitve oz. preoblikovanja prej omenjenih tradicionalnih gospodarskih dejavnosti, se število prebivalcev obravnavanega območja postopno zmanjšuje. Med letoma 1991 in 2002 se je slednje zmanjšalo za ok. 3 %, do leta 2024 pa za več kot 10 %. Na zmanjšanje so vplivali in vplivajo tako naravni dejavniki (naravni upad prebivalstva), kot razmere na področju priseljevanja (selitveni upad prebivalstva). Trend zmanjševanja števila prebivalcev je z izjemo Prevalj, še posebej očiten v vseh občinskih središčih; v obdobju med letoma 1991 in 2024 se je število prebivalcev v Ravnah na Koroškem in Črni na Koroškem zmanjšalo za skoraj 20 %, v Mežici pa za 17 %. Če sta desetletja po drugi svetovni vojni zaznamovala industrializacija in urbanizacija, pa je v obravnavanem obdobju, vsaj v nekaterih naseljih, opazen trend ponovnega naseljevanja – oživljanja podeželskih območij, ki je povezan predvsem z večjo kakovostjo življenja.

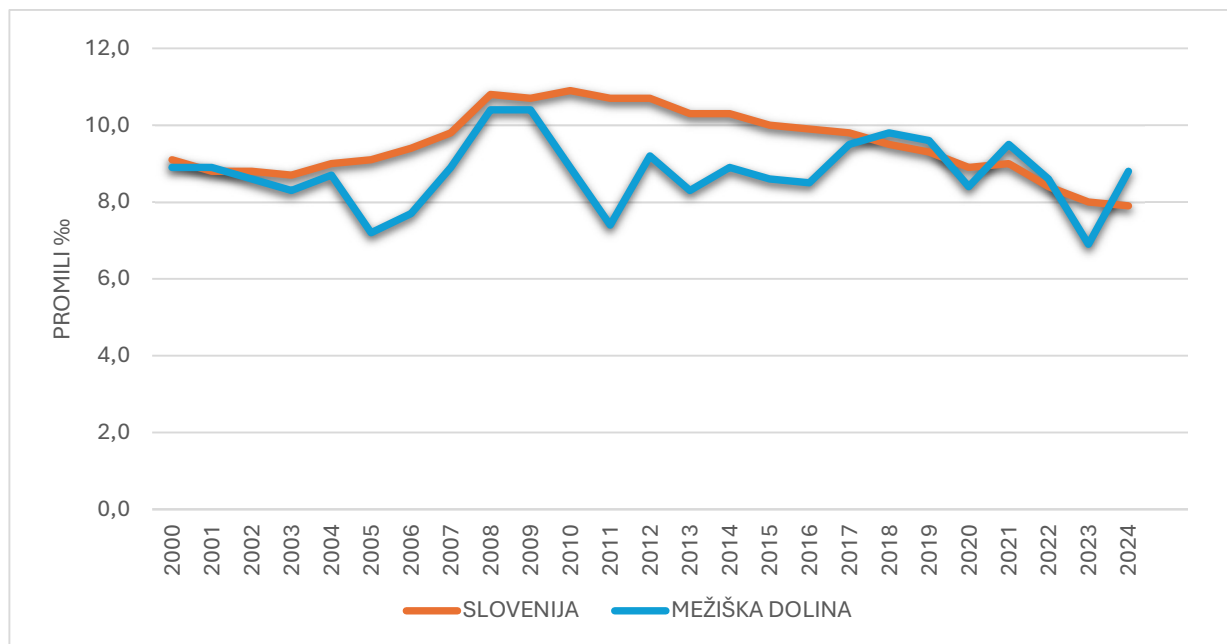
Če pod drobnogled vzamemo obdobje zadnjih desetih let lahko ugotovimo, da se trend postopnega zmanjševanja števila prebivalcev, na ravni celotnega obravnavanega območja, nadaljuje. Med posameznimi naselji sicer obstajajo razlike, pogojene z različnimi dejavniki, ki pa na skupno podobo območja bistveno ne vplivajo.

Slika 6: Spreminjanje števila prebivalcev v Mežiški dolini od leta 2014 do leta 2024 (Vir podatkov: SURS)

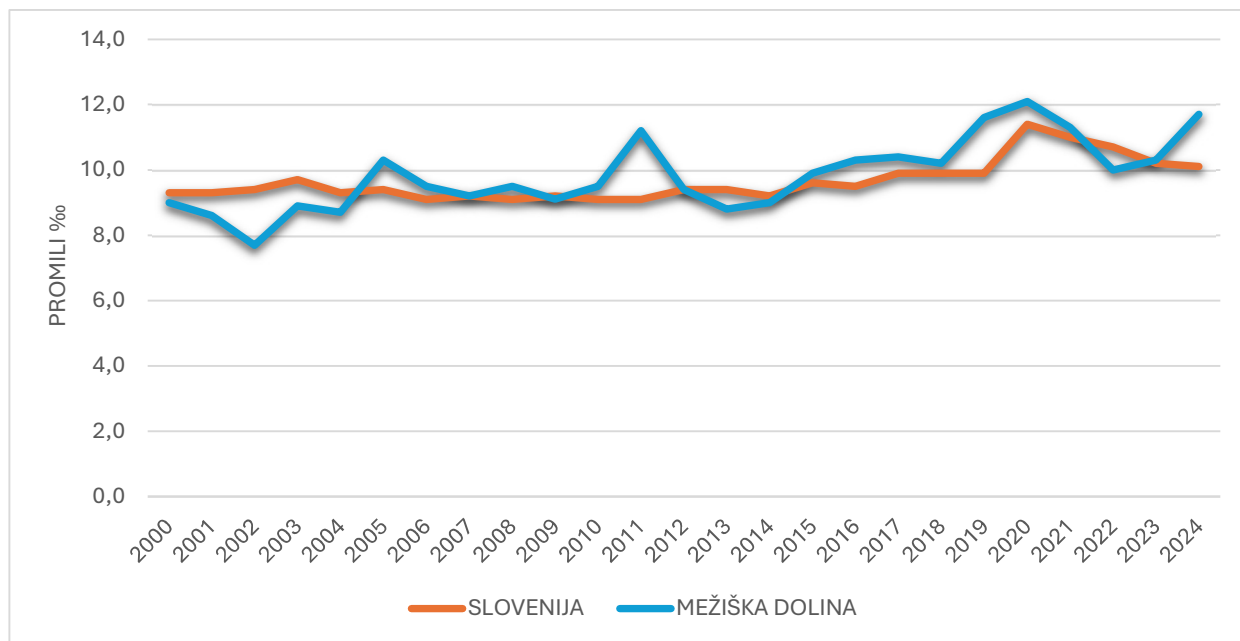
3.3.2 NARAVNO GIBANJE PREBIVALSTVA

Naravno gibanje je odvisno od rodnosti oziroma natalitete ter smrtnosti oziroma mortalitete. Rodnost nam pove število rojenih v koledarskem letu, smrtnost pa število umrlih. Če je živorojenih več kot umrlih, dobimo naravni prirastek, ki pa je lahko tudi negativen, kar pomeni naravni primanjkljaj. Naravni prirastek je torej razlika med številom rojenih in umrlih v nekem koledarskem obdobju. Na stopnjo rodnosti vplivajo številni dejavniki. Glavni dejavniki rodnosti so biološki, družbeni, kulturni, psihološki in gospodarski. Vsi ti dejavniki vplivajo na rodnostno vedenje prebivalstva. (Jerneja Fridl, 1999)

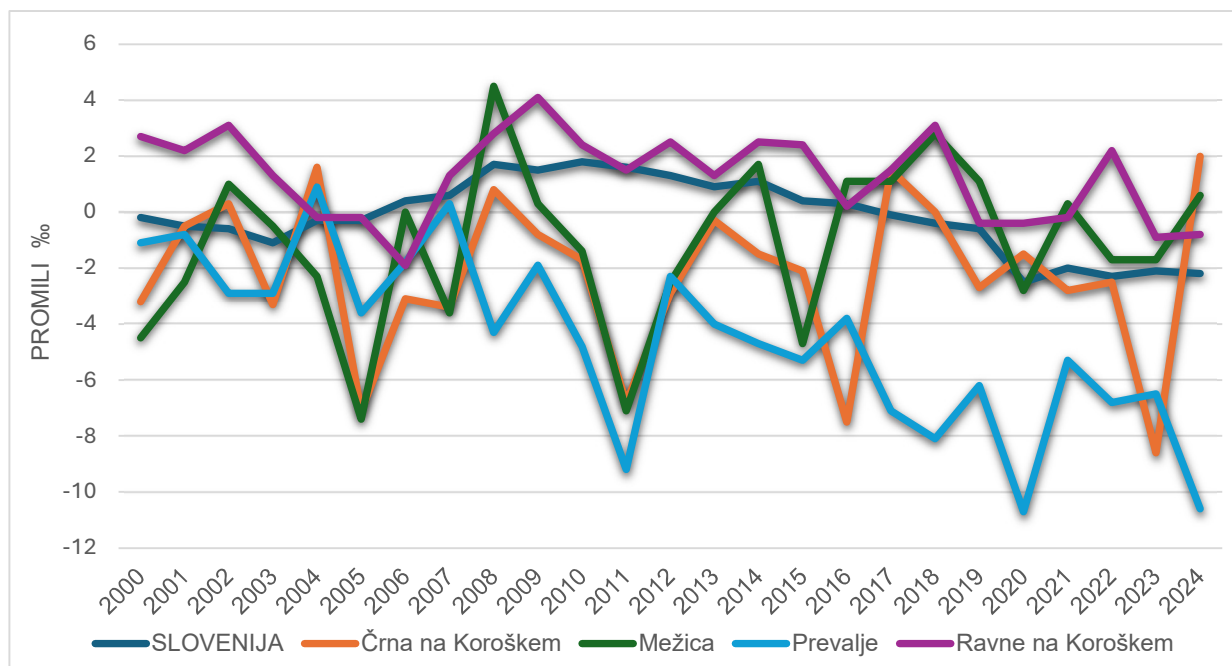
Slika 7: Živorojeni v %; primerjava Mežiške doline in Slovenije v obdobju 2000–2024 (vir podatkov: SURS)

Če primerjamo rodnost v Sloveniji in v Mežiški dolini med letoma 2000 in 2024, vidimo, da je bila na ravni države večinoma nekoliko višja. V Sloveniji se je gibala med 9 in 11 živorojenih otrok na 1.000 prebivalcev, medtem ko so bile številke v Mežiški dolini bolj spremenljive in v povprečju nekoliko nižje. Iz podatkov je razvidno, da se je po t. i. »mini baby boomu«, ki se je na ravni Slovenije pričel leta 2008, postopoma ponovno uveljavil trend zmanjševanja rodnosti, ki se je v zadnjem letu odrazil z najnižjim številom živorojenih do sedaj. Podobno velja tudi za Mežiško dolino, kjer pa je potrebno omeniti izrazita obdobja nihanja, ki so značilna za prebivalstveno majhna območja.

Slika 8: Umrljivost v ‰; primerjava Mežiške doline in Slovenije v obdobju 2000–2024 (vir podatkov: SURS)

Podatki kažejo, da je bila umrljivost v Sloveniji v obdobju 2000–2024 razmeroma stabilna, s števkami okoli 9,1 do 9,9 na 1.000 prebivalcev. V zadnjih letih (2020–2022) opazimo rahlo povečanje umrljivosti, kar je lahko povezano s pandemijo COVID-19. Po vrhuncu v letu 2020 (11,4) se trend umrljivosti do leta 2024 nekoliko znižuje, na približno 10,1. V Mežiški dolini je bila umrljivost skozi celotno obdobje višja od slovenskega povprečja, predvsem zaradi starejše starostne strukture prebivalstva – mladi se izseljujejo, starejši ostajajo. Poleg tega je v Prevaljah dom za ostarele, kjer so koncentrirani starejši in bolni prebivalci, zato se tam zabeleži več smrti, kar prav tako prispeva k višji umrljivosti v regiji.

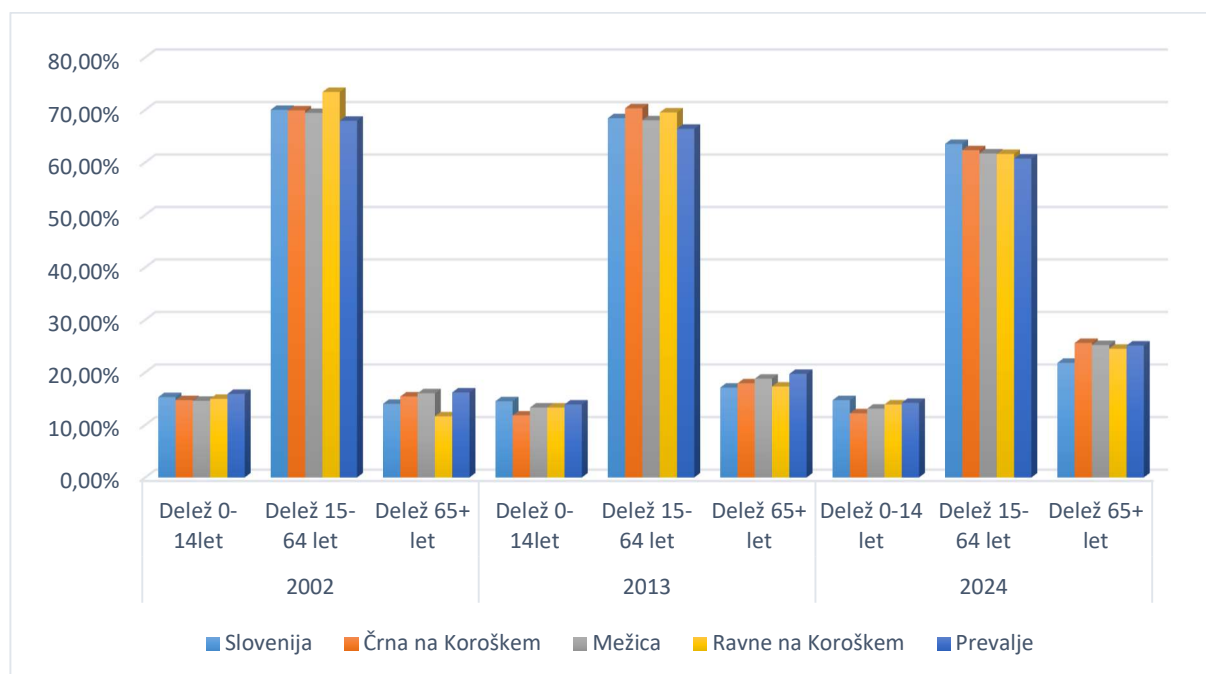
Slika 9: Naravni prirast v obdobju 2000–2024 (vir podatkov: SURS)

Zgornji graf prikazuje naravni prirast prebivalstva za obdobje 2020–2024. V obdobju 2000–2024 Slovenija beleži večinoma negativen naravni prirast oz. naravni upad prebivalstva, kar pomeni,

da število smrti presega število rojstev. Ta trend se je v zadnjih letih še okrepil, zlasti med letoma 2020 in 2024, ko je znašal okoli -2 ‰ letno. V Mežiški dolini je stanje z vidika naravnega prirasta še slabše. To še posebej velja za občini Mežica in Črna na Koroškem, medtem ko je podatke za občino Prevalje potrebno kritično vrednotiti z vidika dejstva, da se, kot že omenjeno, v Prevaljah nahaja Dom starejših občanov, ki v omenjenem kontekstu izkrivlja realno demografsko podobo območja. Z vidika naravnega prirastka izkazuje v zadnjem obdobju še najboljšo podobo občina Ravne na Koroškem.

3.3.3 STAROSTNA SESTAVA

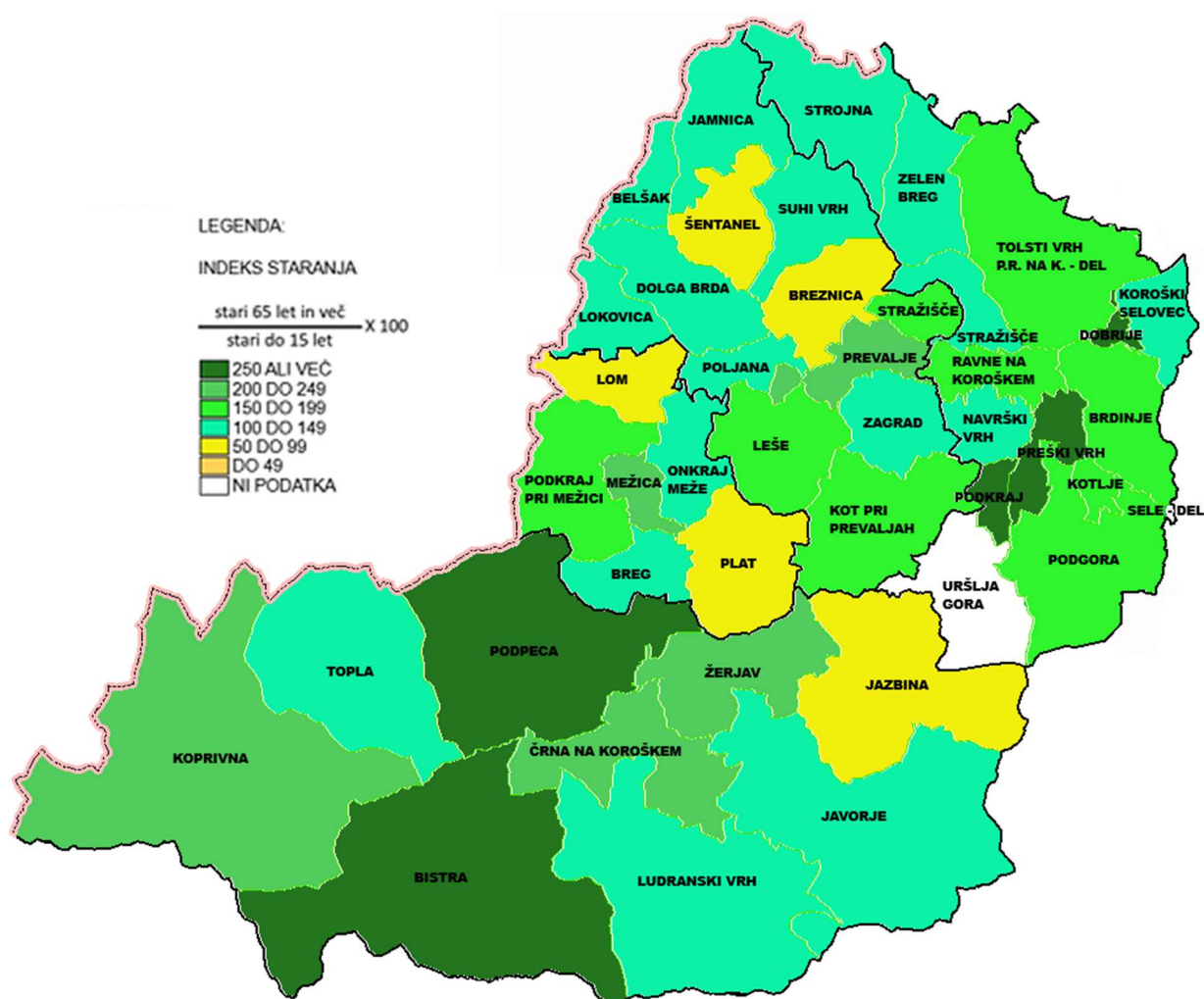
Starostna sestava prebivalstva prikazuje število prebivalcev po dopolnjenih letih, povprečno starost ljudi ter skupine prebivalstva po starostnih obdobjih in razmerjih med njimi. V veliki meri je odvisna od naravnega in selitvenega gibanja prebivalstva. Za Slovenijo sta značilna staranje prebivalstva in podaljševanje povprečne življenjske dobe. Vzroke staranja »zaprtga prebivalstva« je treba iskati v znižanju rodnosti in smrtnosti, medtem ko v odprtem prebivalstvu pomembno vlogo igrajo tudi migracije oziroma njihova selektivnost po starosti. (Kotnik, 2015)

Slika 10: Starostna sestava po letih (Vir: SURS)

Starostno sestavo ponavadi ponazarjamo s t. i. velikimi starostnimi skupinami in sicer »mladih« (do 15 leta starosti), »aktivnih« (15 – 65 leta starosti) in »starih« (65 let in več). Obdobje od preloma tisočletja dalje zaznamujejo velike spremembe v starostni sestavi prebivalstva. To velja tako za Slovenijo kot za obravnavano območje. Delež mladih se, kljub blagim pozitivnim trendom v zadnjem obdobju, zmanjšuje; med letoma 2002 in 2024 se je v zmanjšal Sloveniji s 15,3 % na 14,7 %, še bolj izrazito pa npr. v občini Črna na Koroškem in sicer s 14,7 % na 12,2 %. Podoben trend velja tudi za delovno aktivno prebivalstvo, kjer se je delež v Sloveniji znižal s 70 % na 63,5 %, v Črni na Koroškem z 69,9 % na 62,3 %, Mežici z 69,4 % na 61,7 %, Ravnah na Koroškem z 73,4 % na 61,6 % in Prevaljah z 67,9 % na 60,7 %.

Nasprotno pa se je delež starih občutno povečal. V Sloveniji s 14 % na 21,8 %, medtem ko v občinah Mežiške doline presega 25 %, pri čemer je največji delež starejših v Črni na Koroškem (25,6 %), Mežici (25,2 %), Prevaljah (25,1 %) in Ravnah na Koroškem (24,5 %). Ti podatki jasno kažejo na hitrejšo staranje prebivalstva v teh občinah v primerjavi z državnim povprečjem.

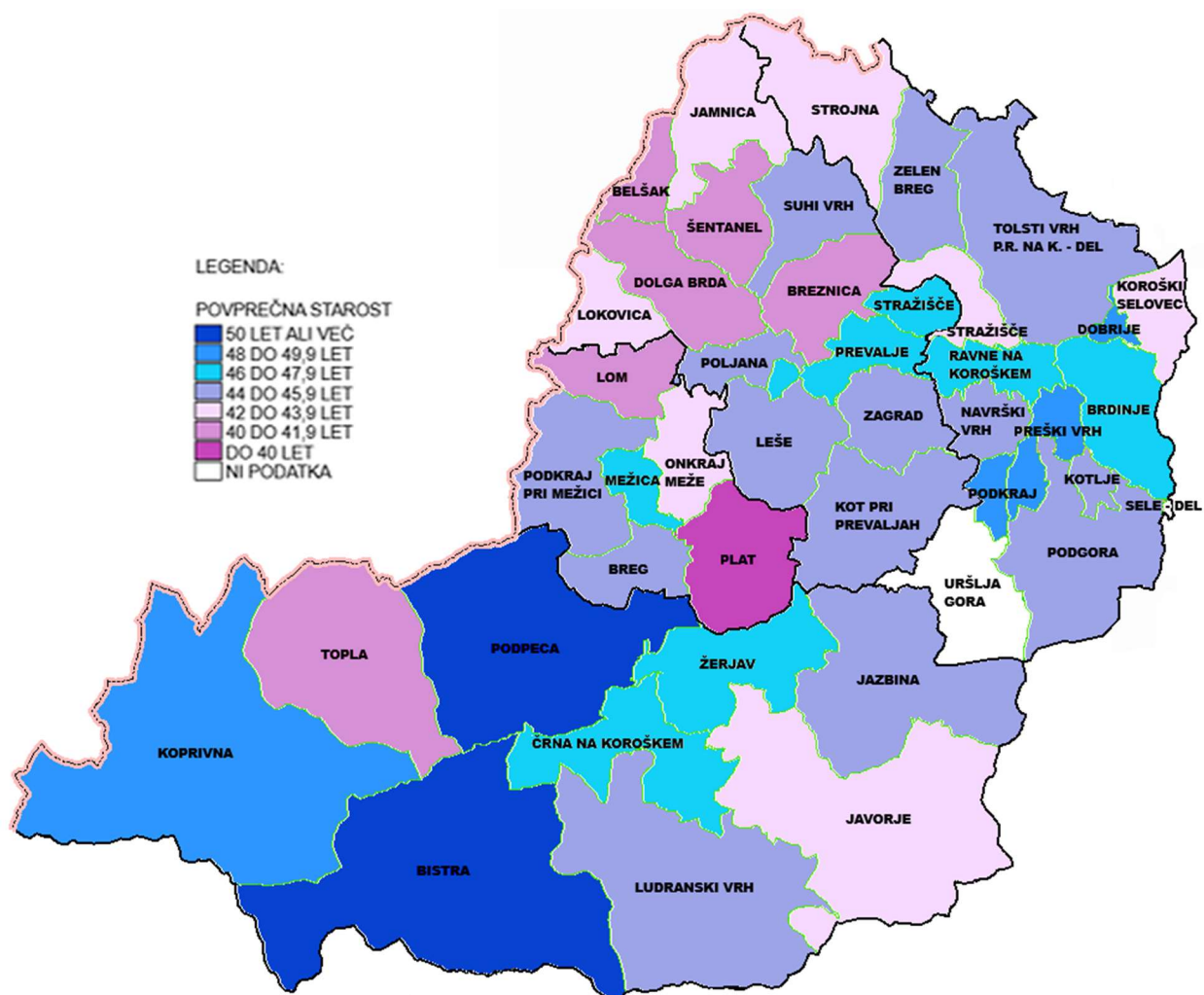

Slika 11: Indeks staranja v naseljih v Mežiški dolini (Vir podatkov: SURS)

Med posameznimi naselji so glede starostne sestave, ki jo ponazarja indeks staranja, opazne velike razlike. Indeks več kot 100 pomeni, da je »starih« več kot »mladih«. Zgolj 5 naselij ima indeks staranja manjši od 100 (Breznica, Jazbina, Lom, Plat in Šentanel), kar pomeni, da je »mladih« (še) več kot »starih«.

Za večino naselij je značilen indeks staranja med 100 in 150 oz. 200, medtem ko indeks 200 ali več že kaže na izrazito prevladujoče staro prebivalstvo. Med naselji z najvišjim indeksom staranja je potrebno izpostaviti Bistvo, Podpeco, Podkraj, Preški vrh in Dobrije, od večjih naselij pa Črno na Koroškem ter Mežico.

Ob nadaljevanju obstoječih trendov povezanih z naravnim in selitvenim gibanjem je v prihodnosti pričakovati nadaljnje slabšanje starostne sestave prebivalstva.

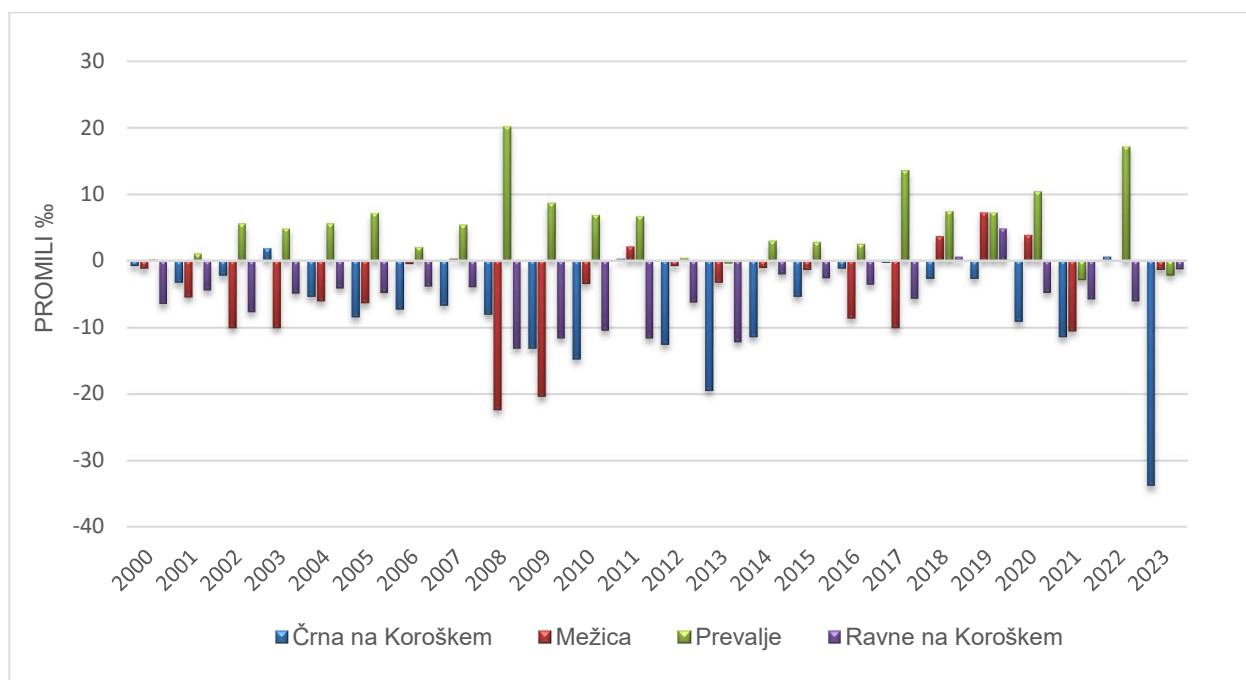

Slika 12: Povprečna starost v naseljih leta 2024 (Vir podatkov: SURS)

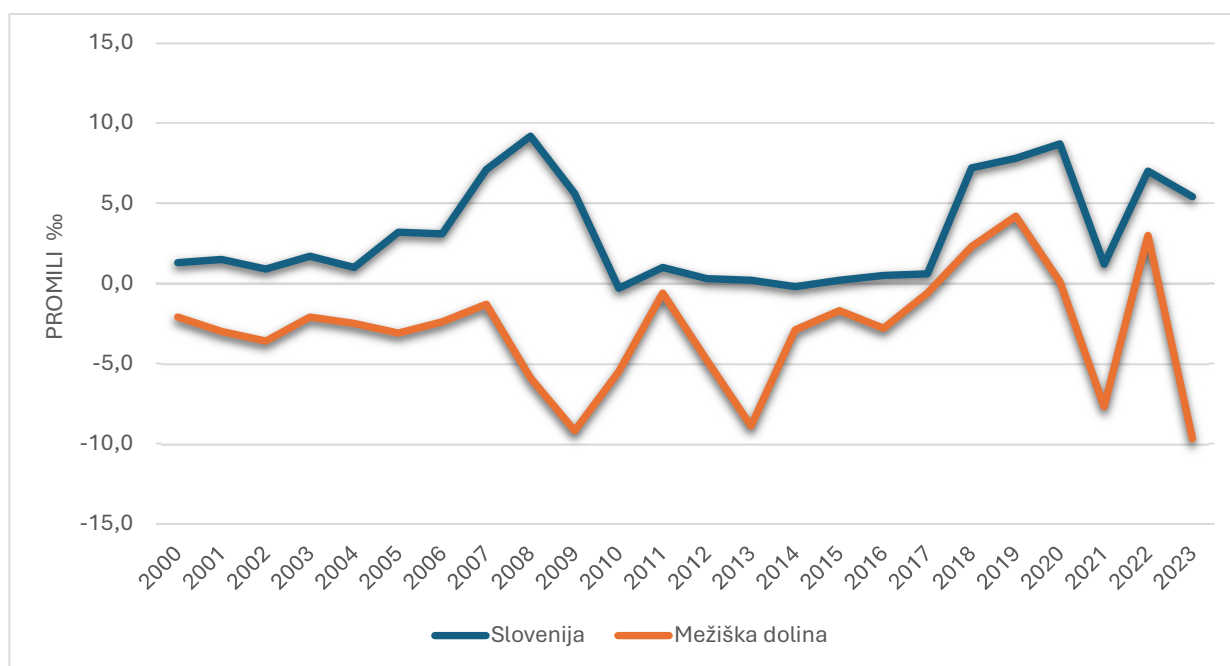
Najmlajši prebivalci živijo v naselju Plat, medtem ko nekoliko povprečno starejšo populacijo najdemo v naseljih Topla, Šentanel, Belšak in nekaterih manjših okoliških zaselkih. Ta naselja ohranjajo nižjo povprečno starost, kar lahko pomeni prisotnost mlajših družin ali večjo rodnost. Večina naselij v dolini spada v srednji starostni razpon med 44 in 45,9 leta, kar pomeni, da tam prevladuje prebivalstvo srednjih let. Sem spadajo tudi središčna naselja Prevalje, Mežica, Ravne na Koroškem in Črna na Koroškem. Med naselja, kjer prevladuje starejša populacija, sodijo Podkraj, Preški Vrh, Dobrije in Koprivna. Najstarejši prebivalci pa živijo v naseljih Bistra in Podpeca, ki sta višje ležeči in bolj oddaljeni naselji, kjer je starostna struktura izrazito starejša. To potrjuje trend, da se mlajši prebivalci pogosteje izseljujejo iz hribovitih območij, predvsem zaradi slabših prometnih povezav, omejene dostopnosti storitev in manjših zaposlitvenih priložnosti.

3.3.4 SELITVENE ZNAČILNOSTI

Selitve oziroma migracije prebivalstva v pomembni meri odsevajo gospodarske, politične, narodne, verske in kulturne razmere posameznih območij. Navadno se opredeljujejo kot prostorski premiki prebivalcev (selivcev) iz odselitvenega v priselitveno območje. Zaradi številnih dejavnikov, ki nanje vplivajo oziroma jih pogojujejo, so smeri selitvenih gibanj in njihov obseg veliko manj predvidljivi in stalni kot naravno gibanje prebivalstva. Ko gre za prostorske premike, govorimo o prostorski mobilnosti prebivalstva. (Kotnik, 2015)

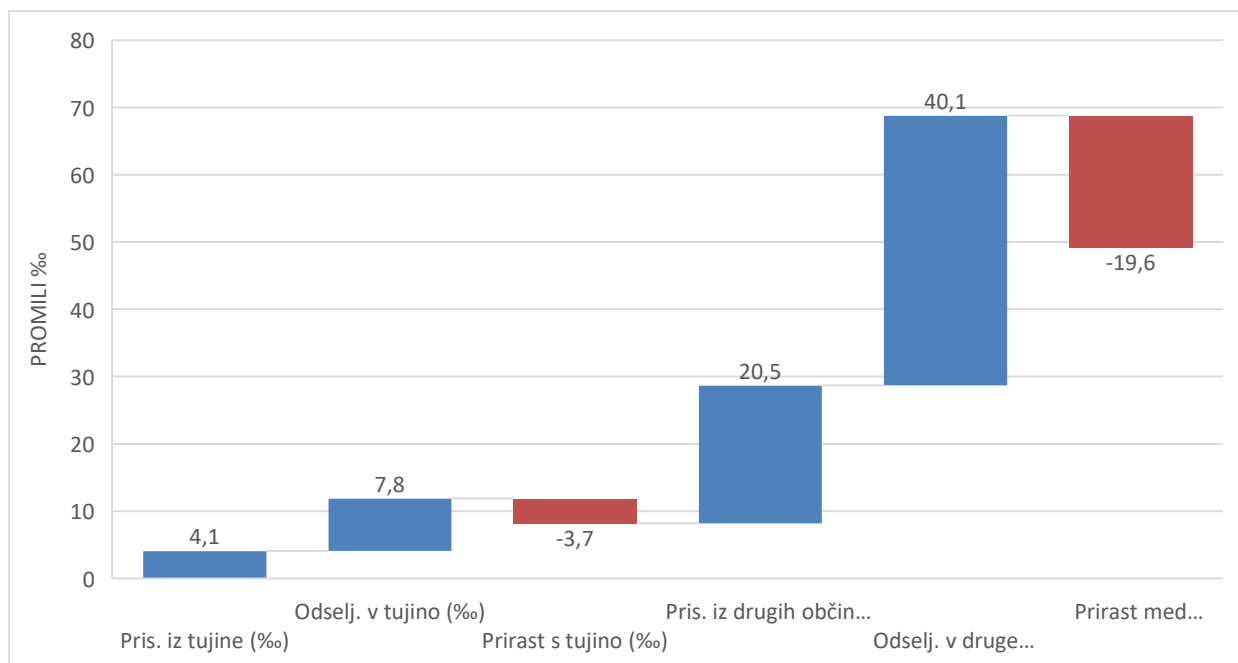

Slika 13: Selitveno gibanje prebivalstva po posameznih občinah (vir: SURS)

Slika 14: Mežiška dolina – skupni selitveni prirast v primerjavi s Slovenijo v % (Vir podatkov: SURS)

Za obravnavano območje je od leta 2000 naprej značilen selitven upad. Med posameznimi občinami izkazujeta najslabšo podobo Mežica in Črna na Koroškem, najboljšo pa Prevalje; občina Prevalje je edina, ki je v obravnavanem obdobju izkazovala pozitiven selitveni saldo.

Slika 15: Kazalnik povprečja priselitev/odselitev Mežiške doline 2020–2024 (Vir podatkov: SURS)

Slika kaže na izrazit upad števila prebivalcev, ki skupaj znaša kar 19,6 ‰. V tem obdobju je bilo priseljevanje iz tujine razmeroma nizko – v dolino se je v povprečju priselilo 4,1 osebe na 1.000 prebivalcev, medtem ko se je 7,8 ‰ prebivalstva izselilo v tujino. To pomeni, da ima Mežiška dolina negativno selitveno bilanco tudi v kontekstu zunanjih selitev. Še bolj izrazit negativen selitveni trend pa je zaznati na ravni notranjih migracij. V Mežiško dolino se je iz drugih delov Slovenije priselilo 20,5 ‰ prebivalcev, vendar se jih je kar 40,1 ‰ preselilo v druge dele Slovenije. Posledično je notranji selitveni prirast izrazito negativen in znaša –19,6 ‰.

3.3.5 DNEVNE MIGRACIJE

Dnevne migracije se dogajajo takrat, ko posamezniki dnevno odhajajo iz kraja, kjer prebivajo, v kraj dela ali izobraževanja in se nato vračajo domov. Ta pojav je povezan z različnimi demografskimi, socio-ekonomskimi in prostorskimi dejavniki, pri čemer ima pomembno vlogo tudi promet. (Grčar, 2015)

Dnevne migracije iz Mežiške doline so najpogostejše v večja mesta, kot so Ljubljana, Maribor in Celje. To je tudi pričakovano, saj so tam najboljše zaposlitvene možnosti.

Tabela 2: Delovne migracije (Vir podatkov: SURS)

Delovne migracije – izbrani kazalniki po: OBČINE, LETO, KAZALNIK			
	2023		
	Indeks delovne migracije v %	Delovni migranti, ki delajo zunaj občine prebivališča v %	Delovno aktivno prebivalstvo (brez kmetov), ki delajo v občini prebivališča v %
Črna na Koroškem	59,6	70,8	29,2
Mežica	112,9	58,1	41,9
Ravne na Koroškem	108,3	52,1	47,9
Prevalje	64,6	74,5	25,5

Vir: Statistični urad Republike Slovenije (2023): Delovne migracije

Indeks delovne migracije predstavlja razmerje med delovno aktivnimi prebivalci (brez kmetov) po občini dela in delovno aktivnimi osebami (brez kmetov) po občini prebivališča. Indeks nad 100 % pomeni, da je v občini več delovnih mest, kot je delovno aktivnega prebivalstva v občini, medtem ko indeks pod 100 % pomeni, da občina premore manj delovnih mest, kot je delovno aktivnih oseb. Največji indeks delovne migracije ima občina Mežica, s 112,9 %, kjer je 58,1 % delovnih migrantov, ki delajo zunaj občine prebivališča. Nad 100 % ima tudi občina Ravne na Koroškem, kjer je prav tako več delovnih migrantov (52,1 %), ki delajo zunaj svoje občine, znotraj občine pa jih je 47,9 %. V občinah Prevalje in Črna na Koroškem se indeks znatno zniža pod 100 %. V občini Prevalje znaša 64,6 %, pri čemer je delež tistih, ki delajo v občini, le 25,5 %, zunaj občine pa kar 74,5 %. V občini Črna na Koroškem, kjer je indeks najnižji (59,6 %), je 29,2 % delovno aktivnih zaposlenih v občini, zunaj nje pa kar 70,8 %. V vseh občinah prevladujejo tisti, ki delajo zunaj občine.

4 POSELITEV MEŽIŠKE DOLINE

V 18. stoletju je kmetovanje cvetelo zaradi tekoče vode in rodovitne zemlje, primerne za kmetovanje. Veliko prednost preseljevanju na ta območja je predstavljal tudi les, iz katerega so lahko gradili hiše, izdelovali druge izdelke, predvsem pa je bil pomemben za ogrevanje. Kmetovanje je bilo v tistem času glavna panoga, od katere je živel veliko ljudi. Ko so se ljudje množično začeli priseljevati v Mežiško dolino, so se postopoma poseljevali tudi okoliški hribi, kjer so nastajale kmetije, imenovane celek. Večja naselja so se razvijala predvsem v dolini reke Meže, zlasti v njenem spodnjem, širšem delu, ki je nudil najboljše pogoje za kmetovanje in dobro prehodnost za trgovanje. Tako so se razvijale tudi obrtne dejavnosti. Geološka, predvsem litološka sestava tal, kamor spadajo rudnine, je pospeševala naseljevanje na nekaterih območjih zaradi potreb po delovni sili, tudi tam, kjer relief sprva ni bil privlačen za naseljevanje.

4.1 OBČINA ČRNA NA KOROŠKEM

Zaradi gora in območij, poraščenih z gozdom, je bila poselitev v tej občini zelo omejena. V 17. stoletju se je največ prebivalcev preživljalo s kmetijstvom, vendar samo na že obstoječih kmetijah. Kmetijstvo je na tem območju najbolj naraslo v 17. stoletju, ko je doseglo raven, ki je omogočala preživetje, vendar se od takrat ni pojavilo večjih novih kmetij. Po tem obdobju je kmetijstvo izgubilo pomen, ključna dejavnika gospodarstva pa sta postala rudarstvo in industrija, ki sta se razvijala v sekundarnem sektorju. Rudnine, med njimi svinec in cink ter v manjši meri tudi železo, so prinašale večje zanimanje za poselitev tega območja. V 17. stoletju so začeli z rudarstvom, kar je imelo velik vpliv na poselitev, prav zaradi teh rudnin. Pojavljala so se tudi razna nihanja, predvsem v naseljih Podpeca in Žerjav, zaradi rudarskih del (Medved, J., 1967).

Za gradnjo železarne med letoma 1772 in 1775 so bili zaslužni grofje Thurni. Rudarske obrate so prevzeli že leta 1624. V 17. stoletju so v Črni začeli kopati in taliti železovo rudo. Do leta 1827 so tam kopali tudi svinčevo rudo, vendar so zaradi nekonkurenčnosti železarno leta 1886 opustili (Medved, J., 1967).

Število prebivalcev v Črni se je med letoma 1869 in 1880 zmanjšalo s 729 na 698, kar je najverjetneje posledica pešanja železarne. Po njenem zaprtju je število prebivalcev začelo močno padati in leta 1890 doseglo 706. Po tem padcu se je rast ponovno začela. Leta 1900 je Črna štela 722 prebivalcev, kar predstavlja 9,3-odstotno povečanje, povezano z večjo proizvodnjo svinca in cinka. V naslednjem desetletju se je število prebivalcev povečalo za 26 %. Med letoma 1910 in 1931 pa je rast upadla na 8 %. Po letu 1931 se je rast prebivalstva strmo povečala, predvsem zaradi povečane proizvodnje med drugo svetovno vojno. Med letoma 1931 in 1948 se je število prebivalcev povečalo za 44,3 %. V petletnem obdobju med letoma 1948 in 1953 se je prebivalstvo povečalo za 24,5 % in doseglo 1890. Po popisu leta 1961 je imela Črna 2219 prebivalcev, kar je pomenilo 17,4-odstotni prirast, ki je bil bistveno nad slovenskim povprečjem (3,6 %). Ta rast se je umirila šele v šestdesetih letih. Med letoma 1961 in 1981 je bil prirast 6-odstoten, po tem obdobju pa do leta 1991 le še 1,3 %. Leta 1994 so rudnik zaprli, kar je povzročilo manjši upad prebivalstva. Podjetja, ki so bila vezana na rudnik, delujejo še danes (primer: topilnica in tovarna akumulatorskih baterij), ta se širi iz Žerjava in je prenesla del proizvodnje v Črno na Koroškem. Od leta 1991 do 2000 je že viden začetni upad – 5,6 %. Po tem obdobju do leta 2010 je bil upad sicer nekoliko manjši – 3 %. Po letu 2010 in do danes pa je upad najbolj izrazit – 15 %, kar kaže na to, da ima Črna na Koroškem izrazito negativne demografske trende.

Slika 16: Satelitski posnetek Črne na Koroškem (Vir: PISO)

Z zgornje slike je razvidno, da so starejše hiše v središču, medtem ko so hiše, ki sodijo med nove gradnje, ob robovih. Največ hiš v središču Črne na Koroškem je bilo zgrajenih med letoma 1900 in 1974 (skupno). To je prikazano s svetlo zeleno ali temno zeleno barvo, kar kaže na razcvet gradnje pred in po 1. svetovni vojni, zlasti ob modernizaciji. Po tem obdobju, ko je nastalo največ stanovanjskih objektov in hiš, se je nadaljeval razvoj Črne na Koroškem. Največ novih stavb, zgrajenih ob koncu 20. stoletja, je na obrobju in v zgornjem delu naselja, kar kaže na aktivno širitev središčnega naselja. Stavbe iz obdobja pred letom 1900 so zelo redke, kar nakazuje, da se je središče začelo razvijati predvsem v 20. stoletju.

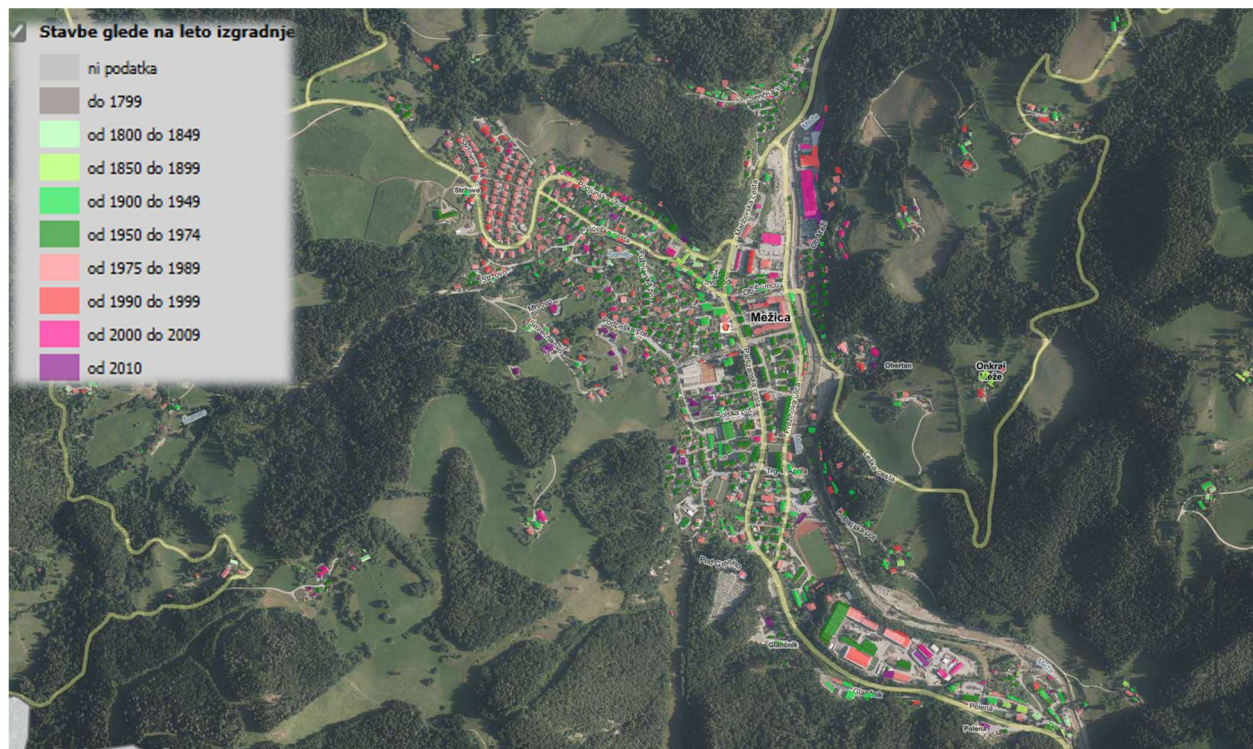
4.2 OBČINA MEŽICA

Mežica je s selitvijo rudarske industrije po prvi svetovni vojni postala središče rudarske dejavnosti. S tem so se začela graditi tudi stanovanjska naselja za delavce. Pred tem je bila Mežica ob prvih popisih zgolj majhna fužinarska vas s približno 200 prebivalci. V 19. stoletju je v okolici obratoval tudi manjši premogovnik. V dolini Meže so v ravnini njivske površine, ob robu pa kmetije, fužine pa so nekoliko nad dolino. Vas je skoncentrirana ob robu doline. Do leta 1910 je imela Mežica pretežno kmečki značaj, kar je omejevalo prirast prebivalstva, ki pa je vseeno presegal slovensko povprečje. Hitro povečanje prebivalstva je bilo posledica priseljevanja iz Žerjava, gradnje stanovanjskih naselij v Mežici in priključitve naselja Polena.

Mežica je imela velik porast med letoma 1910 in 1931, ko se je število prebivalcev povečalo z 217 na 653. Zelo hitro je začela pridobivati industrijski značaj. Rast je bila odvisna predvsem od pridobivanja svinčeve in cinkove rude. Čeprav je bila proizvodnja v Žerjavu, ki ne spada pod občino Mežica, je bila Mežica glavno središče za delavce, ki so tam delali. Največja rast je bila v obdobju med letoma 1961 in 1971, ko se je število prebivalcev povečalo z 1900 na 3495.

Do leta 1991 je bil prirast prebivalstva skromen, ob popisu leta 2002 pa se je začelo zmanjševati in rahlo upadati vse do danes, skupno za 22,8 %. Večji upad prebivalstva so verjetno omilili drugi proizvodni obrati, ki so se po propadu rudnika preusmerili v drugo proizvodnjo. Danes je Mežica povsem spremenjena v primerjavi s stanjem pred 200 leti in je drastično spremenila videz doline

reke Meže. Po drugi strani pa se poselitev na strmejših pobočjih nad dolino ni bistveno spremenila; še vedno prevladujejo kmetije v obliki celkov. Danes večino doline zasedajo stanovanjski objekti, industrijski pa so na začetku, iz smeri Poljane ob vstopu v širši del doline, ter na Poleni, kjer se dolina zopet zoži.

Slika 17: Satelitski posnetek Mežice (Vir: PISO)

S slike je razvidno, da je razvoj središča trajal kar nekaj časa. Največ je zelenih odtenkov stavb, kar kaže na intenzivno rast v prvi polovici 20. stoletja. Obrobja središča so zazidana večinoma z vrstnimi hišami in so rožnato-vijolične barve, kar pomeni, da se je gospodarska infrastruktura na novo razvijala predvsem ob obrobjih.

4.3 OBČINA PREVALJE

Industrijski razvoj na Prevaljah se je začel že v začetku 19. stoletja, še pred popisom leta 1869, kar pomeni, da je treba upoštevati strmo rast prebivalstva že pred tem obdobjem; že leta 1869 je bilo v Prevaljah približno 2250 prebivalcev. Enako velja za Leše in Holmec. Naselje Dobja vas je bilo do popisa leta 1971 del kraljevega urada Prevalje, nato pa je bilo večinsko priključeno k Ravnam. Naselji Prevalje in Leše sta imeli v 19. in začetku 20. stoletja tako velika nihanja v številu prebivalcev, da so se ta izrazila tudi v skupnem številu prebivalcev Mežiške doline. Prevalje so do popisa leta 1880 postale največje naselje v dolini, Leše pa drugo največje. Ti naselji sta v 19. stoletju predstavljali jedro hitrega porasta prebivalstva v Mežiški dolini.

Prebivalstvo je raslo ob razvoju železarne na Prevaljah. Premogovnik se je razvijal na Lešah, vendar je bil predvsem odvisen od uspeha železarne. Velikost teh dveh podjetij, ki sta delovali pod skupnim lastnikom, se odraža v izrazitih nihanjih prebivalstva v celotni Mežiški dolini, kar presega površino območja Prevalj.

Industrijski razvoj na Prevaljah ni imel enakega vpliva na naselitev drugih okoliških naselij. Vzrok za to sta lahko bila zahtevnost prostora za gradnjo večjih stanovanjskih naselij ter omejena dostopnost doline, ki je bila bolj infrastrukturno urejena. Zato so ta naselja večinoma ostala agrarna, razen naselja Dobja vas, ki je po drugi svetovni vojni postalo tipično bivalno naselje, ter

delno Zagrad, ki meji na Prevalje in ima nekoliko položnejši del, kjer so bili zgrajeni stanovanjski objekti za potrebe prevaljske železarne. V času največje razširitve železarne in premogovnika je bilo v obrobju Zagrada največ prebivalcev, medtem ko je večinski del naselja sledil podobnemu razvoju kot druga obrobna naselja. Dobja vas ima ugodno lego med Prevaljami in Ravnami, pri čemer velik del naselja leži na rečni terasi reke Meže, kjer so v času največjega razmaha železarne Ravne zgradili stanovanjska naselja. Kmetijske površine na ugodnih ravninskih legah so začele izginjati že v šestdesetih letih 20. stoletja, število prebivalcev pa se je med popisoma 1961 in 1971 podvojilo.

V Šentanelu se prebivalstvo spreminja zaradi preusmeritve v industrijo ob začetku novih podjetij na Prevaljah in širjenju Železarne Ravne. Šentanel ima ugodnejšo lego za kmetovanje v primerjavi z Lešami, saj leži na prisojni strani, z manjšimi nakloni, primernimi za kmetijske površine, ter lepim razgledom zaradi višine. Je ena redkih gručastih vasi na območju Strojne. Ta ugodna lega je omogočila razvoj kmečkega turizma, kar je prispevalo k porastu prebivalstva ob industrijski krizi po letu 1991. Leše so se razvile predvsem zaradi nahajališč rudnin, medtem ko so se geomorfne značilnosti prepletale z drugimi dejavniki v času industrializacije.

Edino naselje, ki se nahaja na dolinskem dnu reke Meže in kjer so ohranjene neprekinjene kmetijske površine, je Poljana. Kljub nastanku nekaterih naselij s hišami, ki niso bistveno posegla v kmetijski prostor, so ob koncu 19. stoletja industrijski objekti prevladovali na sredini doline na najugodnejših legah, danes pa so se večinoma umaknili stanovanjskim objektom. Nasprotno pa danes na obrobju doline zasledimo industrijske objekte, ki so se pojavili predvsem po drugi svetovni vojni. Dolina je danes precej bolj pozidana kot v 19. stoletju, čeprav je bila že takrat med najbolj pozidanimi območji v primerjavi z drugimi obravnavanimi naselji (Medved, J., 1967).

Od leta 1991 do danes je bilo povečanje prebivalstva za 9,4 %. Pojavila so se nova podjetja, kot so papirnica Paloma, Inštalater, Lesna, Tovarna rezalnega orodja (TRO), Lek in druga. Območje v veliki meri gravitira proti Ravnam na Koroškem, saj se je v povojnih letih zelo hitro razvijala Železarna Ravne. Rast prebivalstva je bila po vojni zaradi ponovnega razvoja industrije na Prevaljah in predvsem Ravnah večja od slovenskega povprečja. Kot pri drugih večjih naseljih je tudi tu dolina pretežno pozidana, vendar z razliko, da še vedno ostaja nekaj prostih zelenih površin. Razvoj industrije na Prevaljah ni imel takšnega vpliva na poselitev v ostalih okoliških naseljih. Razlog za to je zahtevnejši teren za gradnjo večjih stanovanjskih naselij in otežen cestni dostop do doline, ki je infrastrukturno precej bolje urejena. Zato ta naselja po večini ostajajo agrarna.

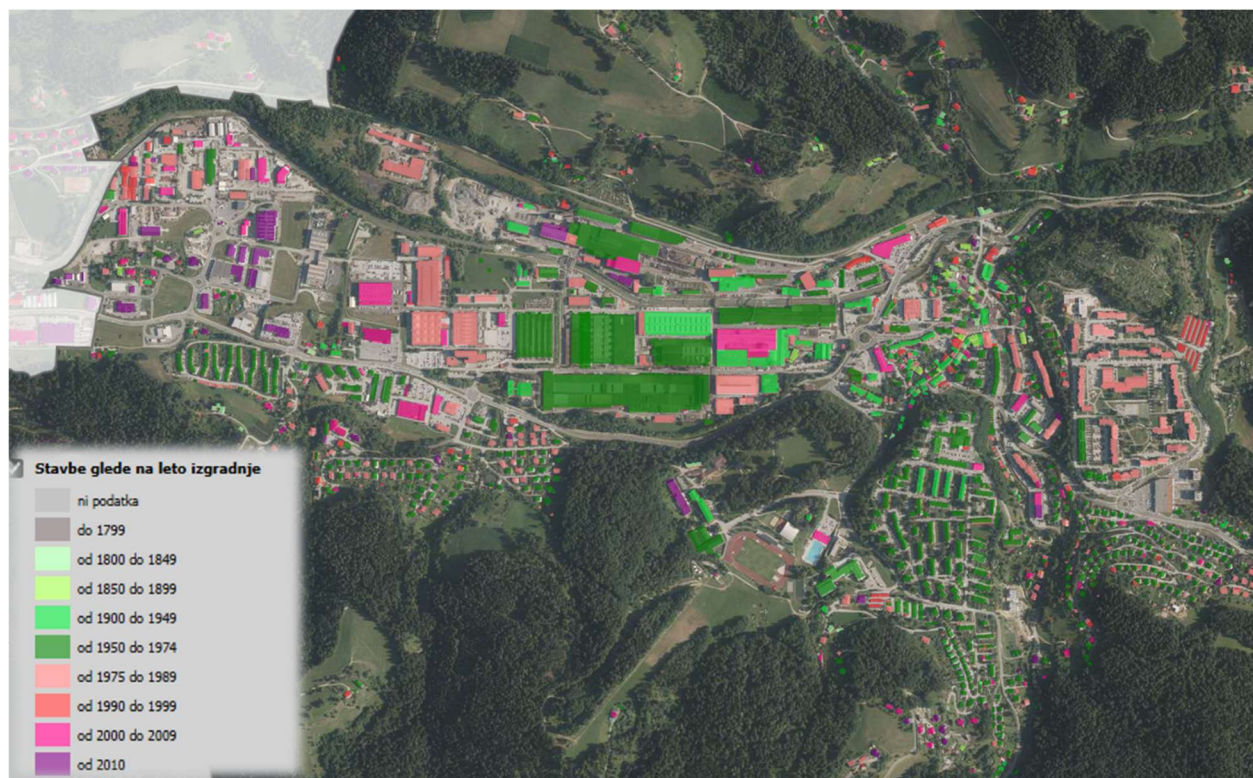
Slika 18: Satelitski posnetek središča Prevalj (Vir: Atlas okolja)

4.4 OBČINA RAVNE NA KOROŠKEM

Po drugi svetovni vojni so Ravne na Koroškem postale največje središče v dolini. Pred tem so bile le majhno naselje ob robu doline, ki je že v 14. stoletju pridobilo deželno-trške pravice. V prvi polovici 19. stoletja so ob reki Meži prevladovala manjše kmetije, medtem ko je bilo število industrijskih objektov omejeno, kar kaže, da v tem obdobju večjih industrijskih dejavnosti ni bilo. Naselja v Mežiški dolini so se začela razvijati že prej, saj je bila okolica trga Ravne še vedno pretežno agrarna, z ugodnimi pogoji za kmetovanje. Ravne so po drugi svetovni vojni doživele izjemen razcvet. Geomorfne značilnosti doline, vključno z ravninskimi rečnimi terasami, so omogočile hitro širitev. Železarna in osrednji del mesta sta hitro zapolnila najnižje dele doline, medtem ko so se na višjih območjih razvila nova bivalna naselja, vključno z blokovskimi in individualnimi hišami. Ta trend spominja na industrijski razvoj Prevalj v 19. stoletju. Okolica je prav tako začela rasti z novimi naselji nad dolinskim dnom. Hiše so začele hitro rasti na vseh ugodnih delih za gradnjo, predvsem zaradi železarne. Posledica tega je bilo zmanjšanje geomorfoloških prednosti območja. Danes teren nad dolinskim dnom ne omogoča enostavne širitve, kar omejuje nadaljnji razvoj. Medtem ko so slabi geomorfni pogoji v preteklosti vplivali na kmetovanje, ti pogoji danes omejujejo urbano širitev. V skrajnem zahodnem delu doline, kjer so bile prej proste površine ob železarni, se danes nahaja obrtna cona. Ta se je v zadnjih letih povečala, vendar hkrati zmanjšala površine, primerne za novo gradnjo. Kljub širjenju gospodarskih objektov je število prebivalcev v Ravnah še vedno negativno. Železarna in starejši del mesta zasedata dno doline, medtem ko so stanovanjski objekti večinoma zgrajeni na rečnih terasah. Pobočja nad dolino pa ostajajo pretežno agrarna. Poselitev na teh območjih se ni bistveno spremenila; nova naselja s hišami na naklonih so preprosto nadaljevanje urbanega središča. Slabši geomorfni pogoji in slabša infrastruktura na pobočjih so povzročili širitev gradnje na ravninskih delih doline, kar pomeni, da so ti pogoji vplivali na dražje in zahtevnejše gradnje. Razlika v razvoju je očitna: medtem ko so v prvi polovici 19. stoletja kmetijska zemljišča prevladovala na dolinskem dnu, so ta danes skoraj popolnoma izginila. Središče Raven ostaja na svojem prvotnem mestu, okoli njega pa so se razvila nova stanovanjska naselja (Medved, J., 1967).

Od popisa leta 1869 se je prebivalstvo stalno povečevalo; do leta 1880 se je povečalo za 35,4 %. V tem obdobju se je železarna že začela širiti, predvsem v devetdesetih letih 19. stoletja. To je bilo obdobje, ko je železarna na Prevaljah začela propadati, do dokončnega zaprtja leta 1899. S tem tudi prebivalstvo ni več tako množično naraščalo. Med letoma 1931 in 1948 so beležili največjo rast v celotni zgodovini, in sicer 73,8 %. Do leta 1971 še za dodatnih 30 %. Nato se je

do leta 1991 prebivalstvo povečevalo z manjšo intenziteto, vendar še vedno nad slovenskim povprečjem. Po tem letu so se začele spremembe. Med letoma 1991 in 2002 je bil upad 12 %, od leta 2002 do danes pa 8,8 %. Vzrok za to sta bili gospodarska in politična kriza ob koncu osemdesetih ter v začetku devetdesetih let, poleg tega pa je bil tudi naravni prirastek majhen.

Slika 19: Satelitski posnetek Ravn na Koroškem (Vir: PISO)

Najstarejši del je v središču, kjer prevladujejo temni odtenki zelene barve. Te stavbe so nastale med letoma 1900 in 1949. Smisel v razporeditvi je očiten, saj so se naselja običajno razvijala iz centra navzven. Po drugi svetovni vojni so se začele pojavljati stavbe na obrobju okoli starejših hiš, kar prikazuje, da se je takrat središče začelo širiti. Po letu 1990 so hiše in stanovanja, označena z oranžno, rožnato in vijolično barvo, postavljena na rob središča, kar je povsem značilno za današnji čas, ko se gradnje selijo izven središča. V teh predelih se pogosto pojavljajo nove stanovanjske soseske ali poslovne cone. Karta lepo prikazuje, kako se je kraj spreminjal in rasel skozi desetletja – od zgodovinskega jedra, skozi obdobje hitre povišne rasti, pa do sodobnega časa, ko je poudarek na širjenju proti robovom naselja.

5 RAZVOJNO SORODNA OBMOČJA

5.1 ŠALEŠKA DOLINA

Pred začetkom premogovništva in razvojem elektroenergetike je bila Šaleška dolina pretežno kmetijska in redko poseljena. Naselja so bila dokaj enakomerno razpršena po dolinskem dnu. V preteklosti se je moral zaradi izkopavanja lignita in z njim povezanega ugrezanja površja velik del prebivalstva prisilno izseliti. Izginilo je kar nekaj naselij, med najbolj znanimi je bilo naselje Družmirje.

Gospodarski razvoj Šaleške doline je temeljil na razvoju premogovništva z rudnikom lignita v Velenju. Ker pa velenjski lignit nima velike kurilne vrednosti in vsebuje veliko pepela, so v začetku prejšnjega stoletja zgradili prvo elektrarno. Zaradi vse večjih potreb so v sosednjem Šoštanju v šestdesetih letih zgradili novo, še večjo. Danes je TEŠ ne le največji energetske objekt v državi, ampak žal tudi največji onesnaževalec okolja na državni ravni. Poleg energetike pa je pomembna gospodarska dejavnost tudi industrija (Dolinšek, 2010).

Območje sodi med tiste dele Slovenije, ki so po drugi svetovni vojni doživeli buren demografski razvoj. Slednji je bil tesno povezan z razvojem gospodarstva, rudarstva, energetike in industrije. Prebivalstveno je najhitreje naraščalo v 60-ih, 70-ih in 80-ih letih prejšnjega stoletja, ko se je število prebivalcev v primerjavi z začetkom 60-ih let skoraj potrojilo. Med letoma 1981 in 1991 se je povečalo še za dodatnih 20 %, od sredine 90-ih let pa vse do danes pa število prebivalcev relativno stagnira.

Danes je območje na t.i. demografski prelomnici. Demografska podoba območja, ki jo ponazarjajo različni demografski kazalniki, je slabša od sorodnih območij. Trendi nakazujejo, da se bodo razmere v prihodnje še slabšale.

Slika 20: Šaleška dolina (Vir: Visit Šaleška www.visitsaleska.si)

5.2 ZASAVJE

Gospodarska dejavnost, ki je pustila pečat, je premogovništvo. Začetki segajo v leto 1755, ko so začeli z odkopavanjem premoga v okolici Šemnika zahodno od Zagorja. Večino pomembnih rudnikov so odprli v prvi polovici 19. stoletja. Razmere so se spremenile po letu 1849, ko je ob Savinji in Savi stekla železnica. Postala je glavni porabnik. Premogovništvo je vrh doseglo po 2. svetovni vojni, v zadnjih letih pa njegova vloga upada. Premog kopljejo le še v Trbovljah in Hrastniku. Ob postopnem upadu premogovništva je postala najpomembnejša gospodarska panoga industrija. Opustili rudniški rovi so v kraju zapustili veliko posledic, na primer tam, kjer so rudniški rovi, se pogosto poseda zemlja, kar je najbolj opazno v bližini Trbovelj. Trboveljska termoelektrarna močno onesnažuje zrak, zato je pozimi količina žveplovega dioksida pogosto nad dovoljeno mejo. Razmere so se izboljšale z visokim dimnikom, zaradi katerega so se strupeni plini v manjših količinah razporedili nad širšim ozemljem. V pokrajini so onesnaženi in hudo prizadeti tudi številni vodni viri (Slovenija – pokrajine in ljudje, 1998).

V Trbovljah so se domislili sistema usedalnih bazenov, kjer so dnevno pridobili do petsto ton premoga, ki je prej odtekal v Savo. Sava je posledično postala čistejša, odpadke pa so spremenili v električno energijo (Poglavja iz Zasavja – Roman Rozina, 2012).

V 19. stoletju, ko se je začela industrializacija, so se ljudje raje selili v hribovita naselja. V doline so se začeli naseljevati kasneje, ko je gospodarstvo razcvetelo. Danes pa je Zasavje eno redkih dolinskih izravnjav pozidano gosteje, kot bi bilo pričakovano – preko meje razuma in sposobnosti okolja. Uradni popisi iz leta 1869 so pokazali stalno rast, kasneje, ko se je začelo opuščati rudarjenje in številna druga podjetja s svojimi panogami, pa se je pokazal začetek upadanja. Ko so v Trbovljah ustanovili Trboveljsko premogokopno družbo, je bila rast v Trbovljah silovita. Po prvi svetovni vojni pa so se stvari začele odvijati drugače (Poglavja iz Zasavja, 2012).

Zasavska regija je po številu prebivalcev druga najmanjša med slovenskimi statističnimi regijami. Število prebivalcev hitro nazaduje. V prihodnje je pričakovati nadaljnje upadanje, saj je za to regijo značilen visok indeks staranja prebivalstva in negativen selitveni prirast.

Razlog, da se ljudje iz Zasavja izseljujejo, je v tem, da je območje razpeto med Celjem in Ljubljano, kjer prebivalci najdejo boljše pogoje za življenje. Drugi razlog pa je gospodarsko in socialno stanje v Zasavju, ki prebivalstvo sili v iskanje boljših možnosti v okoljih, kjer imajo več priložnosti (Regionalna razvojna agencija Zasavje, 2020).

Slika 21: Zasavje (Vir: Simon Rek)

5.3 JESENICE

Za Jesenice je značilno, da so se po letu 1961 začeli priseljevati delavci iz drugih republik nekdanje Jugoslavije. Njihov delež je več kot 50 % na Jesenicah in 30 % v Dolini. Kljub temu se rodnost in prirast nista bistveno povečala.

Železarna Jesenice je bila naslednica Kranjske industrijske družbe, ki je delovala od leta 1869, takrat pa je tudi število prebivalcev močno naraščalo. V času prve in druge svetovne vojne je bil na Jesenicah zabeležen močan upad prebivalstva. Po drugi svetovni vojni si je železarna hitro opomogla, predvsem zaradi velikega povpraševanja po železarskih izdelkih. Po letu 1947 so že sprejeli petletni načrt o povečanju proizvodnje jekla in železa. Po letu 1969 se je železarna povezala še z drugimi, na primer z železarno Štore, Žično Celje in Tivolijem Ljubljana. Leta 1981 je po statističnih podatkih na Jesenicah živelo kar 19.650 prebivalcev, največ v zgodovini mesta. Ker se je proizvodnja širila, so zgradili tudi nov obrat na Belškem polju, ki deluje še danes. Leta 1987 se je primarna železarna zaprla, malo pred tem pa je dosegla svoj vrhunec. Zaprli so jo predvsem zato, ker je zasedla ogromno prostora, poleg tega pa so se prebivalci močno pritoževali nad onesnaženostjo mesta (Praprotnik, 2000).

Jesenice so postale eno najmodernejših socialističnih mest. Ker so se na Jesenice priseljevali predvsem delavci, se je začela graditi kulturna, športna, šolska, zdravstvena in prometna infrastruktura mesta, kar je v tistem obdobju pomenilo močno priseljevanje.

V času vzpona Železarne so bili največji onesnaževalci prav njeni objekti, tik za njimi pa vsa ostala industrija v občini. Vendar železarna ni bila edini objekt, ki je onesnaževal okolico – tu so bili tudi drugi industrijski obrati, kot Izolirka, ki je v okolje spuščala prah, SO₂, krpice volne, v okolici pa je nastajal močan smrad. Leta 1988 je bila na Jesenicah ustanovljena še zadnja peč, ki je z rdečim prahom železovih oksidov onesnaževala območje (Bezljaj, 1989).

Slika 22: Železarna na Jesenicah (Vir: Štefanija Muhar)

V okviru primerjave razvojno sorodnih območij Mežiški dolini se kot najprimerljivejša izkazujeta Zasavje in Jesenice. Zasavje je z Mežiško dolino tesno povezano predvsem zaradi skupne rudarske dediščine, saj sta obe območji zaznamovala intenzivno izkoriščanje mineralnih surovin in z njim povezani industrijski razvoj. Posledice takšne enostranske gospodarske usmeritve so v obeh primerih vidne v obliki močne okoljske degradacije, predvsem onesnaženja zraka, tal in vodnih virov, pa tudi v izrazitih demografskih težavah, kot so odseljevanje, negativen selitveni prirast in staranje prebivalstva. Podobnosti z Mežiško dolino so opazne tudi na Jesenicah, kjer je bila ključna gospodarska dejavnost železarska industrija, ki je prav tako vplivala na priseljevanje delovne sile, degradacijo okolja in kasnejše gospodarsko nazadovanje. Čeprav se Jesenice niso razvijale na osnovi rudarstva, so vzorci prostorskega, demografskega in gospodarskega razvoja primerljivi. Na drugi strani Šaleška dolina zaradi osredotočenosti na premogovništvo in elektroenergetiko izkazuje manjšo razvojno sorodnost, saj ima drugačno strukturo industrije in nekoliko drugačne demografske značilnosti. Glede na vse analizirane dejavnike se Zasavje izkaže kot najbolj razvojno sorodno območje Mežiški dolini.

6 RAZVOJNI IZZIVI

Razvojni izzivi so vsakdanji izziv za številne občine, predvsem tiste, ki so imele v preteklosti kakršnekoli težave z onesnaženostjo okolja, kot jih je imela Mežiška dolina. Zaradi teh težav se je marsikdo odselil v sosednje kraje, kjer je bilo življenje boljše. Menim, da je pri razvojnih izzivih največji problem to, da ima Mežiška dolina slabo podobo zaradi preteklosti, vendar to zdaj ne bi smelo biti več problem, saj so s sanacijskimi ukrepi znatno zmanjšali težave s svincem in jih uspešno obvladovali. Lahko rečemo, da so svinec skoraj izničili do te mere, da ne bi več bistveno vplival na ljudi in njihovo zdravje. Velik problem v Mežiški dolini in na splošno na Koroškem je slab dostop do avtoceste. Veliko mladih se odpravlja služiti kruh v sosednje občine in večja mesta, kot so Celje, Ljubljana in Maribor, saj so tam boljši pogoji za zaposlitev. Povezava z avtocesto s Koroško je najbližja prek Velenja in do Dobrne, kar vzame veliko časa za pot v službo in nazaj. Zato se veliko mladih in tudi starejših preseljuje v mesta, kjer imajo hiter dostop do avtoceste, ali pa kar v mesta, kjer delajo. To pa je še večji minus za manjše in oddaljene kraje, ki počasi propadajo, zlasti manjše kmetije. Številni mladi, ki prevzamejo kmetije, hkrati hodijo še v službo, a številni sčasoma ugotovijo, da jim tak način življenja ne ustreza, zato se odselijo, kmetija pa se zapusti in propada.

Vse to kaže na pomembnost spodbujanja trajnostnega gospodarstva, kar pomeni preusmeritev razvoja regije k ekološkim, inovativnim in trajnostnim dejavnostim. Mežiška dolina je zaradi svoje industrijske preteklosti izpostavljena nekaterim okoljskim izzivom, vendar lahko z ustreznimi ukrepi postane pomembno središče za ekološka in trajnostna podjetja. Podpora malim in srednjim podjetjem, ki temeljijo na ekoloških proizvodih in inovacijah, bi lahko ustvarila nove zaposlitvene možnosti in prispevala k ohranjanju okolja. Poleg tega ima regija velik potencial za razvoj turizma, predvsem ekološkega turizma, ki izkorišča naravne in kulturne znamenitosti območja. Pohodniške in kolesarske poti ter druge možnosti za ekoturizem bi lahko pripomogle k večji prepoznavnosti regije in privabljanju obiskovalcev, kar bi prineslo dodatne prihodke in izboljšalo življenjski standard prebivalcev.

Demografske težave, ki jih ima Mežiška dolina, zahtevajo posebne ukrepe, ki bi spodbudili mlade, da ostanejo v regiji. Subvencioniranje stanovanj za mlade družine ter olajšanje prevzema kmetij bi lahko povečalo število mladih, ki bi se odločili za življenje v tej regiji. Poleg tega je pomembno spodbujati vrnitev mladih, ki so se odselili v mesta, s pomočjo možnosti dela na daljavo. To bi omogočilo, da bi ostali v dolini, hkrati pa bi imeli dostop do služb v večjih mestih. Razvoj razvojnih centrov in coworking prostorov za podjetnike bi pripomogel k ustvarjanju novih priložnosti za samozaposlitev, kar bi zmanjšalo odvisnost regije od velikih industrij in omogočilo večjo raznolikost gospodarstva.

Kljub vsem tem izzivom Mežiška dolina ohranja svoj potencial za napredek, čeprav se še vedno sooča z okoljskimi težavami, ki so jih povzročile pretekle industrijske dejavnosti. Nadaljevanje sanacijskih ukrepov zaradi onesnaženosti ter uvedba pametnega monitoringa zraka in tal sta ključna za zagotovitev zdravja prebivalcev in zaščito naravnih virov. Vzporedno s tem bi bilo treba spodbujati obnovljive vire energije, kot so sončne elektrarne na industrijskih območjih, kar bi pripomoglo k trajnostnemu razvoju regije in zmanjšanju njenega okoljskega odtisa.

Vse zgoraj navedene pobude so ključnega pomena za ohranitev živahnosti in gospodarske rasti Mežiške doline v prihodnosti. Pomembno je tudi poskrbeti za izboljšanje zdravstvenega sistema, saj pomanjkanje zdravstvenih delavcev pomeni veliko breme za lokalne skupnosti. Z večjo fleksibilnostjo pri zaposlovanju in finančnimi spodbudami za specializacije v lokalnih zdravstvenih domovih bi se lahko izboljšala kakovost zdravstvene oskrbe in zmanjšalo število nezasedenih delovnih mest. Kampanje za privabljanje zdravstvenih delavcev, ki vključujejo dolgoročne ugodnosti, kot so subvencionirana stanovanja in dodatki, bi lahko pripomogle k temu, da bi se zdravniki in medicinske sestre odločili za delo v tej regiji, kar bi povečalo dostopnost kakovostne zdravstvene oskrbe.

Pomembno je razumeti, da razvoj Mežiške doline zahteva celovit in usklajen pristop, ki presega zgolj posamezne ukrepe. Sanacija okolja je bila nujen prvi korak, ki je že pripomogel k izboljšanju kakovosti življenja in zdravja prebivalcev, a brez izboljšane prometne infrastrukture, spodbujanja trajnostnega gospodarstva ter demografskih politik, ki mladim omogočajo ostati in se vračati v regijo, se razvojna dinamika ne bo bistveno spremenila. Le z integracijo okoljske, gospodarske in družbene dimenzije bo Mežiška dolina lahko presegla svojo preteklost in ustvarila trajnostno, privlačno in konkurenčno okolje za prihodnje generacije.

7 SKLEP

Diplomsko delo analizira prebivalstvene in poselitvene značilnosti Mežiške doline, v katero spadajo štiri občine: Prevalje, Ravne na Koroškem, Mežica in Črna na Koroškem.

Mežiška dolina je območje, kjer je bilo gibanje prebivalstva močno odvisno od rudarstva in železarstva. Ti dve panogi sta v drugi polovici 20. stoletja doživeli razcvet in omogočili selitev prebivalcev zaradi novih zaposlitvenih priložnosti. Naselja so rasla predvsem v Mežici in na Ravnah na Koroškem.

Leta 1994 se je rudnik svinca v Mežici zaprl, kar je močno vplivalo na upad prebivalstva v številnih naseljih Mežiške doline, predvsem v obrobni in višje ležečih krajih. Železarna pa se je začela deliti na več manjših podjetij, kar je prav tako prispevalo k zmanjšanju števila prebivalcev.

Demografski kazalniki Mežiške doline danes kažejo negativno sliko: prebivalstvo se stara, mladi odhajajo, starejši pa ostajajo. Poleg staranja je težava tudi v izseljevanju zaradi boljših življenjskih pogojev in bližine delovnih mest.

Problem predstavlja tudi neenakomerna razporeditev prebivalstva. Središča občin se naseljujejo, medtem ko se obrobna in hribovita naselja praznijo. Edina občina, kjer je danes zaznati pozitivno rast prebivalstva, so Prevalje. V vseh ostalih občinah prevladuje izseljevanje, zlasti mlajšega aktivnega prebivalstva.

Starostna sestava jasno kaže, da se prebivalstvo v vseh občinah večinoma stara. Skupina starih 65 let in več se je povečala za skoraj 10 %, medtem ko delež otrok in aktivnega prebivalstva do 65 let vsako leto pada. To bi lahko v prihodnje pomenilo še večjo obremenitev za zdravstvo, socialne storitve in trg dela. Indeksi staranja v večini naselij močno presegajo slovensko povprečje.

Na osnovi analize podatkov lahko potrdimo obe hipotezi:

H1: Tradicionalne gospodarske dejavnosti so imele odločilen vpliv na prebivalstveni razvoj Mežiške doline.

Hipotezo potrjujemo. Rast števila prebivalcev je bila najbolj izrazita med letoma 1961 in 1991, ko je rudnik svinca še deloval. Po tem obdobju je sledil upad, kar dokazuje, da je demografski razvoj tesno povezan z gospodarskim dogajanjem.

H2: Brez pozitivnega migracijskega salda se bo število prebivalcev Mežiške doline v prihodnje zmanjševalo.

Tudi to hipotezo potrjujemo. V treh občinah je zabeležen negativen prirast, edina izjema so Prevalje, kjer prebivalstvo narašča. To pomeni, da se več ljudi izseljuje, kot se priseljuje. Če se ne bodo ustvarila nova delovna mesta, izboljšala prometna povezanost in pogoji za življenje, se bo ta trend nadaljeval.

8 POVZETEK

Diplomsko delo analizira prebivalstvene in poselitvene značilnosti Mežiške doline, v katero spadajo štiri občine: Prevalje, Ravne na Koroškem, Mežica in Črna na Koroškem. Po podatkih Statističnega urada v 43 naseljih vseh štirih občin živi 24.523 prebivalcev. Povprečna gostota v vseh občinah znaša 111,5 prebivalca na km², kar je nekoliko nad slovenskim povprečjem. Namen dela je bil razumeti demografske trende, njihov vpliv na razvoj prostora ter prepoznati, kaj bi bilo mogoče spremeniti za lepšo prihodnost.

Glavni poudarek je bil na analizi rasti in upada prebivalstva od leta 1961 do danes. Analizirali in kritično vrednotili smo nekatere osnovne demografske kazalnike kot so: število prebivalcev, starostna sestava ter naravno in selitveno gibanje prebivalstva. V preteklosti je bila Mežiška dolina močno povezana z rudarstvom v Mežici in železarno v Ravnah, kar je po drugi svetovni vojni pritegnilo številne priseljence. Do začetka devetdesetih let je bila zabeležena rast za skoraj 25 %. Po letu 1991 pa se je demografska slika preobrnila. Zaprtje rudnika leta 1994 in razpad trga nekdanje Jugoslavije sta povzročila gospodarsko stagnacijo, izseljevanje in razpad industrijskega jedra. V Ravnah je prestrukturiranje železarne (v podjetja kot sta Metal Ravne in RSC) prispevalo k skoraj 19-odstotnemu padcu prebivalstva. Podobno so Mežica, Črna na Koroškem in številna obrobna naselja zabeležila izrazito izgubo mladega prebivalstva, hkrati pa se je začelo izraziteje kazati staranje.

Starostna struktura kaže trend izrazitega staranja: delež prebivalcev, starejših od 65 let, se je v obravnavanem obdobju povečal za skoraj 10 %, medtem ko delež otrok in delovno aktivnega prebivalstva vztrajno upada. V večini naselij indeks staranja presega državno povprečje, kar pomeni, da bo zagotavljanje oskrbe in osnovnih storitev v prihodnje vse večji izziv.

Naravno gibanje prebivalstva v Mežiški dolini je precej bolj nihajoče kot v Sloveniji. Med občinami je največji negativni naravni prirast v Prevaljah, kjer letni upadi prebivalstva pogosto presegajo 10 ‰; prisotnost doma za ostarele v občini dodatno vpliva na višjo umrljivost. Ravne na Koroškem so najbolj stabilne z občasnimi pozitivnimi vrednostmi, medtem ko ima Slovenija kot celota bolj zmeren trend z naravnim prirastom okoli –2 ‰ v zadnjih letih.

Selitve so prisotne v treh občinah, le Prevalje beležijo pozitivno priseljevanje. Največja odseljevanja so v občini Črna na Koroškem. Zaznati je tudi občutne dnevne migracije, saj je delež prebivalcev, ki delajo zunaj prebivališča, zelo visok: Črna na Koroškem 70,8 %, Mežica 58,1 %, Ravne na Koroškem 52,1 % in Prevalje 74,5 %. V povprečju to pomeni, da 63,89 % prebivalcev dela zunaj občin.

Obstaja nekaj območij v Sloveniji, ki so razvojno podobna Mežiški dolini. Analizirana so bila območja Šaleška dolina, Zasavje in Jesenice. V vseh teh območjih je bilo značilno, da so se v času močne industrije ljudje priseljevali zaradi delovnih mest, kmalu zatem pa začeli odseljevati zaradi onesnaženega okolja. Najbolj podobno razvojno območje je Zasavje zaradi rudarske dediščine, saj sta obe območji zaznamovala intenzivno izkoriščanje mineralnih surovin in s tem povezan industrijski razvoj.

Analiza poselitev, predvsem v središčih občin, kaže, da je večina stanovanj in hiš zgrajena med letoma 1950 in 1974. Vidni pa so tudi novejši objekti, ki prispevajo k temu, da vendarle nekaj mladih ostaja v dolini.

Kljub negativnim demografskim trendom območje ohranja določene razvojne potencialne, povezane s trajnostnim razvojem, varovanjem naravne in kulturne dediščine, izboljšanjem prometne dostopnosti ter spodbujanjem mladih k ostajanju v lokalnem okolju. Za dolgoročno stabilizacijo prebivalstva in ohranitev vitalnosti območja bodo potrebni ciljno usmerjeni ukrepi regionalne politike, izboljšanje pogojev za življenje mladih in družin, decentralizacija delovnih mest ter celostno prostorsko načrtovanje.

9 SUMMARY

This thesis examines the demographic and settlement characteristics of the Mežica Valley, which comprises four municipalities: Prevalje, Ravne na Koroškem, Mežica, and Črna na Koroškem. According to the Statistical Office of the Republic of Slovenia, a total of 24,522 inhabitants reside in 43 settlements across these municipalities. The average population density amounts to 111.475 inhabitants per km², which is slightly above the Slovenian national average. The purpose of the thesis was to analyze demographic trends, their impact on spatial development, and to identify potential measures for a more sustainable future.

The central focus lies on the analysis of population growth and decline from 1961 to the present. The study examines the number of inhabitants, age structure, population density, and migration patterns. Historically, the Mežica Valley was closely tied to mining in Mežica and the steel industry in Ravne na Koroškem, which after the Second World War attracted a considerable number of migrants. By the early 1990s, the population had grown by nearly 25%. However, after 1991, demographic patterns reversed. The closure of the mine in 1994 and the disintegration of the Yugoslav market triggered economic stagnation, out-migration, and the collapse of the industrial core. In Ravne, the restructuring of the steelworks (into companies such as Metal Ravne and RSC) contributed to an almost 19% decline in population. Similarly, Mežica, Črna na Koroškem, and numerous peripheral settlements experienced a marked loss of young inhabitants, while population ageing became increasingly pronounced.

The age structure demonstrates a clear trend of demographic aging: the share of the population aged 65 and above increased by nearly 10% during the observed period, while the proportion of children and the working-age population has been steadily declining. In most settlements, the ageing index exceeds the national average, indicating that the provision of care and essential services will represent an ever-growing challenge in the future.

Natural population change in the Mežica Valley is considerably more volatile than in Slovenia as a whole. Among the municipalities, Prevalje records the highest negative natural increase, with annual population declines frequently exceeding 10 ‰. The presence of a retirement home in the municipality further contributes to elevated mortality rates. Ravne na Koroškem remains relatively stable, occasionally registering positive values, whereas Slovenia overall has followed a more moderate trend, with a natural increase of approximately –2 ‰ in recent years.

Migration patterns reveal that three of the municipalities face net out-migration, with Prevalje being the only one recording net in-migration. The highest levels of emigration occur in Črna na Koroškem. Substantial daily commuting is also evident, as the share of inhabitants working outside their municipality of residence is very high: 70.8% in Črna na Koroškem, 58.1% in Mežica, 52.1% in Ravne na Koroškem, and 74.5% in Prevalje. On average, this means that 63.89% of the population is employed outside their municipality.

Certain areas in Slovenia share comparable developmental trajectories with the Mežica Valley. This thesis analyses the Šalek Valley, Zasavje, and Jesenice. All of these regions experienced in-migration during periods of strong industrial activity, followed by significant out-migration due to environmental degradation. Zasavje is the most comparable, owing to its mining heritage, as both regions were shaped by intensive exploitation of mineral resources and the associated industrial development.

An analysis of settlement structures, particularly in municipal centers, shows that the majority of housing stock was built between 1950 and 1974. Nevertheless, more recent construction is also evident, indicating that some younger residents continue to remain in the valley.

Despite adverse demographic trends, the area retains certain development potentials related to sustainable development, the protection of natural and cultural heritage, the improvement of transport accessibility, and the encouragement of young people to remain in the local environment. Long-term population stabilization and the preservation of regional vitality will

require targeted regional policy measures, improved living conditions for young people and families, decentralization of employment opportunities, and comprehensive spatial planning.

10 VIRI

- Agencija Republike Slovenije za okolje. (2023). *Sprememba rabe zemljišč in kmetijstvo*. Pridobljeno s <https://kazalci.arso.gov.si/si/content/sprememba-rabe-zemljisc-kmetijstvo-3>
- Bezljaj, D. (1989). *Pomemben dosežek železarjev – čistejši zrak na Jesenicah*. Železarski zbornik, letn. 23, št. 3, str. 123–127.
- Bogovič, F. (ur.). (2021). *Demografske spremembe v Sloveniji in Evropi / Demographic Changes in Slovenia and Europe*. Inštitut dr. Antona Korošca.
- Dolinšek, R. (2010). *Pokrajinski učinki onesnaževanja okolja v Šaleški dolini*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani.
- FRIDL, J. (ur.). (1998). *Geografski atlas Slovenije*. Ljubljana: DZS. Str. 132. ISBN 86-341-1984-1.
- Grčar, N. (2015). *Medregionalne migracije prebivalstva v Sloveniji*. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, Univerza v Ljubljani.
- Koropedija. (2023). *Mežiška dolina*. Pridobljeno s spletne strani: <https://www.koropedija.si>
- Kotnik, K. (2015). *Demografska študija za Mestno občino Novo mesto*. Novo mesto: Mestna občina Novo mesto.
- Medved, J. (1967). *Zgodovina naselij in gospodarstva v Mežiški dolini*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Ministrstvo za naravne vire in prostor. (2023). *Resolucija o strategiji prostorskega razvoja Slovenije 2050 (ReSPR50)*. Pridobljeno s <https://www.pisrs.si>
- Ministrstvo za okolje in prostor. (2018). *Model prostorskega razvoja Slovenije 2050*. Pridobljeno s <https://www.gov.si>
- Ministrstvo za okolje in prostor. (2023a). *Mesta in druga urbana naselja*. Pridobljeno s <https://www.gov.si teme/mesta-in-druga-urbana-naselja/>
- Ministrstvo za okolje in prostor. (2023b). *Urbani razvoj*. Pridobljeno s <https://www.gov.si/podrocja/okolje-in-prostor/prostor/urbani-razvoj/>
- Orožen Adamič, M., Kladnik, D., & Perko, D. (ur.). (1995). *Krajevni leksikon Slovenije*. Ljubljana: DZS, d. d.
- Perko, D., & Orožen Adamič, M. (ur.). (1998). *Slovenija – pokrajine in ljudje*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Praprotnik, K. (2000). *Razvoj jeseniške železarne po drugi svetovni vojni*. Jeseniški zbornik, št. 8, str. 111–126.
- Razvojna agencija Zasavje. (2021). *Regionalni razvojni program Zasavske regije 2021–2027: strateški del*. Trbovlje: RRA Zasavje. Dostopno na: <https://www.rra-zasavje.si/uploads/RRP%202021-27/RRP%202021%20-%202027%20-%20strate%C5%A1ki%20del.pdf> [Pridobljeno dne: 10. 7. 2025].
- Rebernik, D. (2010). *Teorija in praksa prostorskega načrtovanja*. Dela, 33, 111–127. Pridobljeno s <https://journals.uni-lj.si>
- Rebernik, D. (2020). *Demografija in regionalni razvoj v Sloveniji*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Rozina, R. (2012). *Poglavja iz Zasavja*. Zasavska turistična organizacija – ZTO.
- Statistični urad Republike Slovenije (SURS). (n. d.). *Letni skupni prirast prebivalstva po občinah, Slovenija* [podatkovna baza]. Dostopno na: <https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/si/Data/05I3002S.px/> (pridobljeno dne: 5. 6. 2025).
- Statistični urad Republike Slovenije (SURS). (n. d.). *Podatki o prebivalstvu po občinah in naseljih* [podatkovna baza]. Dostopno na: <https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/si/Data/Data/05C5006S.px/> (pridobljeno dne: 5. 4. 2025).
- Statistični urad Republike Slovenije (SURS). (n. d.). *Naravno gibanje prebivalstva po občinah, letno*. Dostopno na:

<https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/si/Data/Data/05I1002S.px/> [pridobljeno dne 5. 4. 2025].

- Širčelj, M. V. (2020). *Demografija: Predmet in metodologija*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
- Toplak, K. (2019). *Migracijski pojmovnik za mlade*. Maribor: Aristej.
- Uradni list Občine Šoštanj. (2015).